

Оцінка ґендерної рівності та соціальної інклюзії в аграрному секторі України

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)

Можливості і виклики для жінок, ветеранів, молоді, людей з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб у сільській місцевості та агробізнесі

Результати дослідження серпень-жовтень 2024

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Цілі та методологія

- **Цілі дослідження:** оцінка гендерної рівності та соціальної інклюзії (GESI) в агросекторі через аналіз можливостей і перешкод для економічної інтеграції жінок, молоді, людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо-переміщених осіб у сільській місцевості (зайнятість за наймом або розвиток власного бізнесу).
- **Методи дослідження:**
  - Кабінетне дослідження, що включало аналіз статистичних даних та аналітичних публікацій.
  - 11 інтерв'ю з ключовими інформантами, що працюють за напрямками підтримки жінок, молоді, людей з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо-переміщених осіб. Період проведення: 22 серпня-22 вересня 2024 року.
  - Репрезентативне опитування сільських мешканців у віці 18-65 років. Вибірка – 1005 сільських мешканців. Період проведення: 16-30 серпня 2024 року.
  - Репрезентативне опитування бізнесів (юридичних осіб і ФОП), що працюють у сільському господарстві та переробці сільськогосподарської продукції. Вибірка – 813 агробізнесів, з них 199 – «жіночі агробізнеси» (ФОП-жінки та юридичні особи, де керівницею є жінка). Період проведення: 27 серпня – 20 вересня 2024 року.
  - 22 глибинних інтерв'ю з керівниками/керівницями агробізнесів, що представляють такі групи: жінки, молодь до 29 років, люди з інвалідністю, ветерани війни, внутрішньо-переміщених осіб. Період проведення: 27 серпня – 20 вересня 2024 року.

Ключові дані про сільське населення, агробізнес і вразливі групи

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)

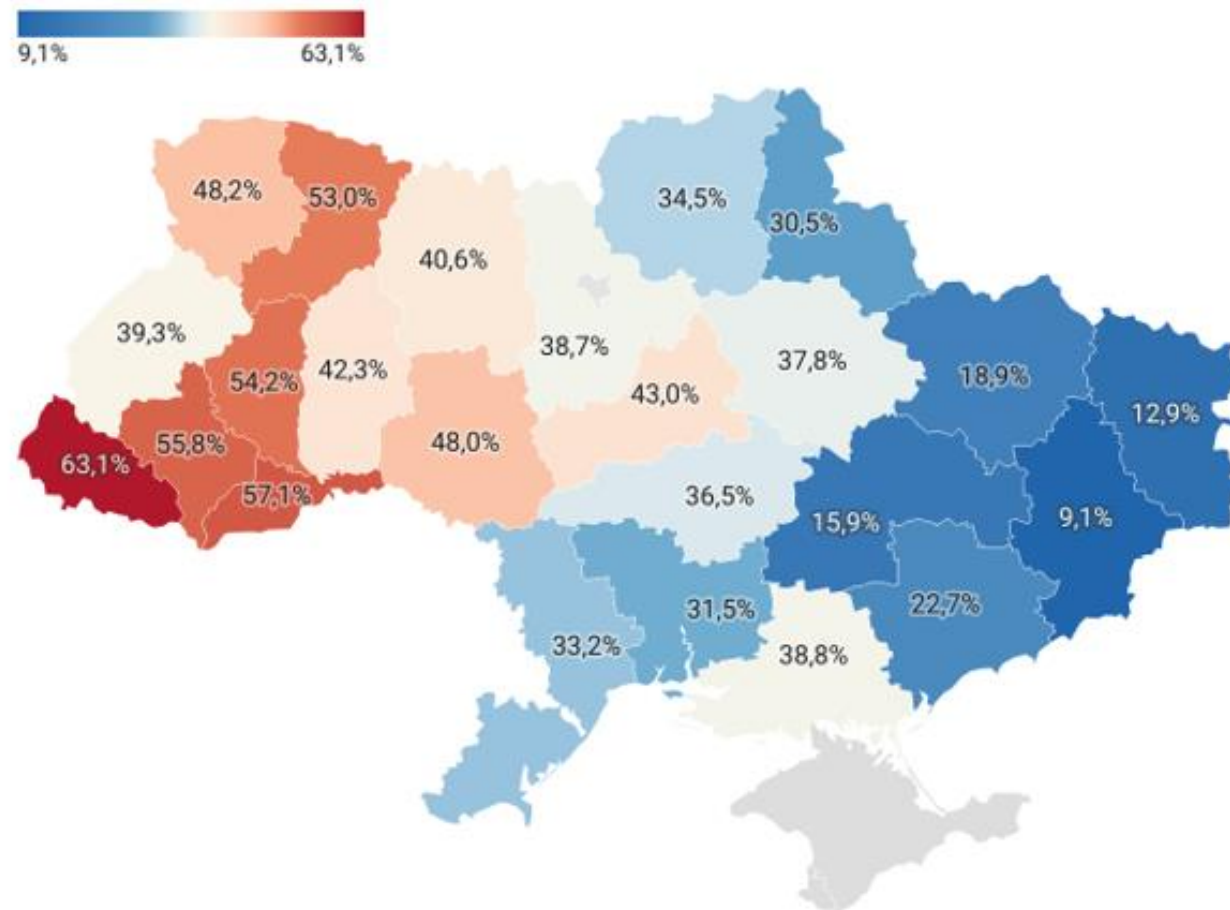
Частка сільського населення станом на 01.01.2022 року складала **30%** усього населення

Сільське населення зосереджене у Західних і Центральних регіонах

Близько 70% сільського населення проживає у містах, які не зазнали прямого впливу війни

У прифронтових регіонах (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Миколаївська, Херсонська, Одеська, Сумська) проживає 19% сільського населення.

У Київській і Чернігівській областях, де велись бойові дії, проживає 11% сільського населення.

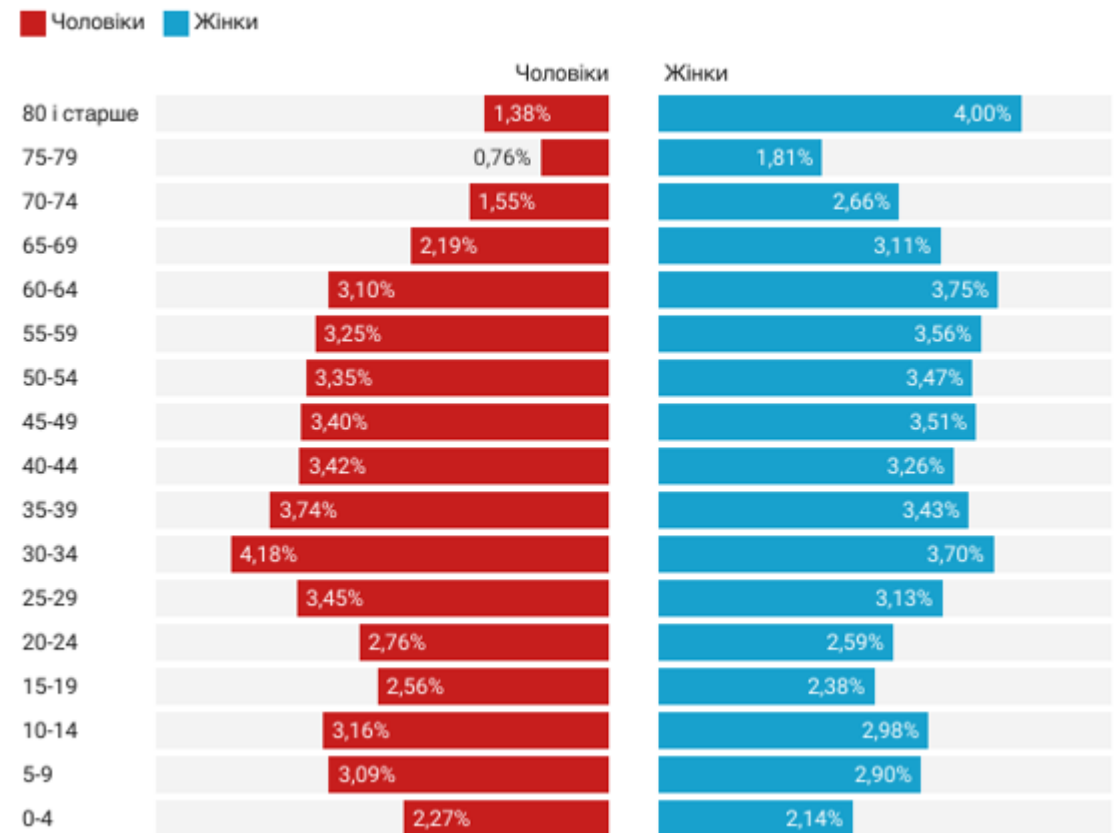
Статеві-вікова піраміда сільського населення свідчить про довгострокову тенденцію старіння, проте на поточний момент істотною є частка сільського населення працездатного віку

Частка населення у віці 30-64 років є істотною і складає 49%

Частка жінок складає 52,4% від сільського населення.

Частка молоді 18-29 років – 13,8% від сільського населення. При цьому, інформанти відзначають зменшення частки молоді через їх виїзд у міста або за кордон.

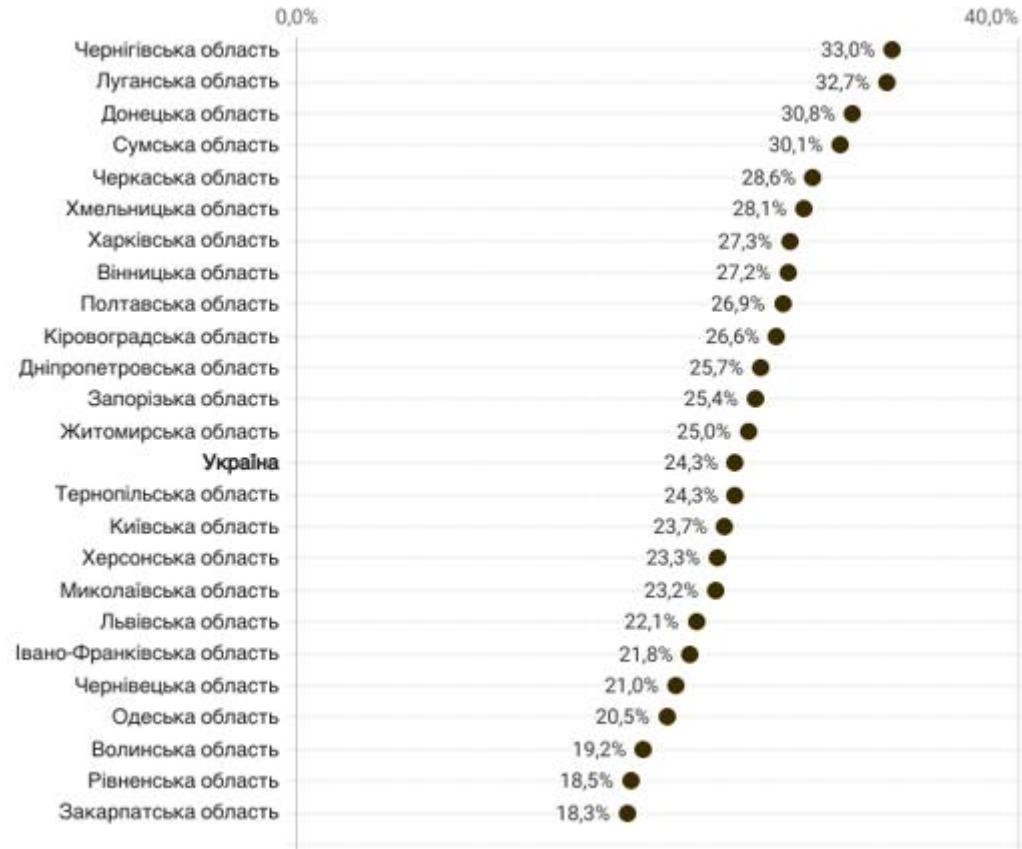
Статеві-вікові піраміди різняться залежно від регіону. Статеві-вікові піраміди східних областей демонструють сильнішу тенденцію до старіння, піраміди західних областей більш збалансовані.

Загалом частка людей у віці старше 60 років складає 24% від сільського населення. Проте є великі відмінності за часткою людей у віці старше 60 років між областями

Зокрема частка людей у віці старше 60 років є надзвичайно високою у Чернігівській і Сумській областях, на території яких велись бойові дії

Також істотною є частка людей у віці старше 60 років серед сільських мешканців Харківської області

Протягом останніх 8 років постійно скорочується кількість особистих селянських господарств

Дані Держстату:

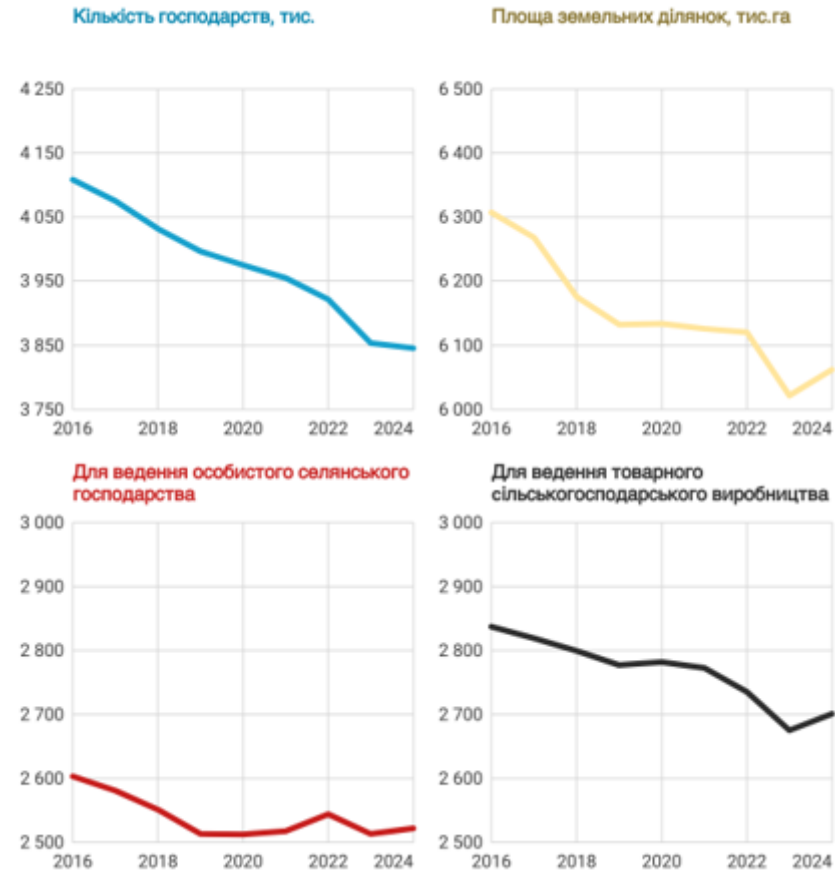
Кількість особистих селянських господарств скоротилась з 4,1 млн у 2016 році до 3,8 млн у 2024 році

Також скорочувалась площа земельних ділянок особистих підсобних господарств

Дані дослідження USAID АГРО:

За даними репрезентативного опитування 1005 сільських мешканців у віці 18-65 років у **2024 році 80% опитаних** відповіли, що ведуть підсобне господарств.

В аналогічному опитуванні 2033 сільських мешканців **2021 року ця частка складала 85%.**

У секторі сільського господарства та переробки сільськогосподарської продукції працює близько 84000 юридичних осіб та 35000 ФОП

Розподіл за галуззю:

Переважає більшість бізнесів працюють у сільському господарстві. Зокрема у вирощуванні зернових та олійних працює близько 57 тисяч юридичних осіб та 14 тисяч ФОП.

Чисельність бізнесів з переробки сільськогосподарської продукції є відносно невеликою – близько 6 тисяч юридичних осіб та близько 7,5 тисяч ФОП.

Роль жінок в агробізнесі:

Частка «жіночих бізнесів» (жінка є керівницею юридичної особи або жінка-ФОП) у секторі сільського господарства та переробки сільськогосподарської продукції загалом складає **23%**.

Юридичні особи:

Частка жінок-керівниць юридичних осіб складає **21%** серед усіх юридичних осіб. У 2021 році цей показник складав 20%.

Частка жінок-кінцевих бенефіціарів юридичних осіб складає **23%**.

ФОП:

Серед ФОП у агробізнесі жінки складають **27%**.

Частка жінок серед ФОП у агробізнесі істотно зросла порівняно до 19% у 2021 році.

Розподіл за галуззю:

Частка «жіночих бізнесів» є вищою у переробці сільськогосподарської продукції і нижчою у сільському господарстві:

- серед юридичних осіб **частка жінок-керівниць у переробці складає 27%** порівняно до 20% у сільському господарстві;
- серед ФОП **частка жінок-ФОП у переробці сягає 54%**, а у сільському господарстві – 20%.

Серед опитаних агробізнесів 6% складають агробізнеси, де власником або керівником є людина до 29 років

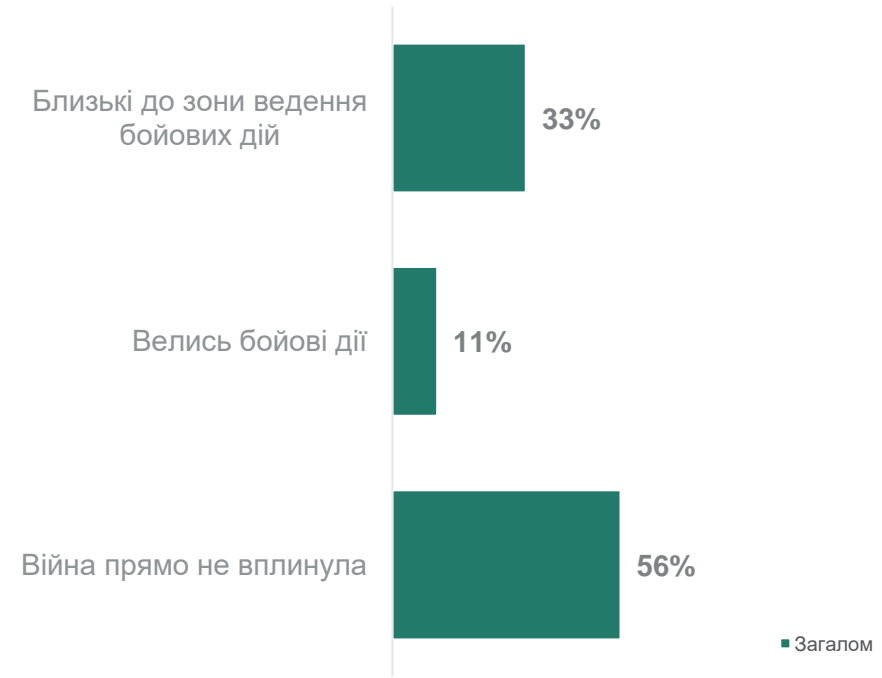
Частка агробізнесів, де молоді люди до 29 років є власниками або керівниками

База: загалом n=813

Третина опитаних агробізнесів працює у прифронтових регіонах

Розподіл бізнесів за регіонами залежно від впливу війни

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459
Групування за впливом війни. Тип бізнесу.

Ветерани війни: на поточний момент через обмежену демобілізацію частка ветеранів у сільській місцевості складає 5%. Проте ця цифра істотно зростає у разі повної демобілізації

Офіційні дані та оцінки:

У Єдиному реєстрі ветеранів війни зареєстровано **1,2 млн осіб**.

За прогнозом Міністерства у справах ветеранів – кількість учасників бойових дій та членів їхніх сімей може сягати **5-6 млн осіб**.

Згідно з дослідженням Українського ветеранського фонду 4% опитаних ветеранів зайняті у сільському господарстві.

Дані опитування сільських мешканців:

За даними опитування **репрезентативної вибірки сільських мешканців** у віці 18-65 років **5%** усіх опитаних відповіли, що відносяться до категорії учасників бойових дій 2014-2024 років.

У дослідженні 2021 року ця частка становила 3%.

Водночас у дослідженні 2024 року **35%** усіх опитаних сільських мешканців відповіли, що **мають серед членів сім'ї учасників бойових дій 2014-2024 років**. У 2021 році ця частка становила 5%.

Дані опитування агробізнесів:

За даними опитування **репрезентативної вибірки агробізнесів** частка ветеранів війни серед опитаних керівників і власників агробізнесів складає **3%**.

Внутрішньо переміщені особи: частка ВПО у сільській місцевості після повномасштабного вторгнення суттєво зросла

Офіційні дані та оцінки:

Офіційно зареєстровано в Україні **4,6 млн** ВПО (на 16.08.2024).

МОМ оцінює кількість фактичних ВПО **3,3–3,6 млн** осіб

За даними МОМ **20%** ВПО проживають у сільській місцевості (від 663 до 929 тисяч залежно від загальної оцінки).

Ще 7% проживають у передмістях великих міст.

За оцінкою кількості ВПО найбільше ВПО у сільській місцевості зосереджено у Харківській, Дніпропетровській, Київській, Вінницькій, Миколаївській областях

Дані опитування сільських мешканців:

За даними опитування **репрезентативної вибірки сільських мешканців** у віці 18-65 років **6%** усіх опитаних відповіли, що відносяться до категорії ВПО.

У дослідженні 2021 року ця частка становила 1%.

Серед ВПО переважають жінки з дітьми.

ВПО сконцентровані у областях, близьких до зони ведення бойових дій.

Дані опитування агробізнесу:

За даними опитування **репрезентативної вибірки агробізнесів** частка ВПО серед опитаних керівників і власників агробізнесів складає **6%**.

Люди з інвалідністю: рівень інвалідизації у сільській місцевості вищий, ніж у містах, через вищі ризики та гірший доступ до медичних послуг

Офіційні дані та оцінки:

За даними Держстату кількість людей з інвалідністю в Україні загалом складає **2,7 млн осіб** у 2023 році.

Мінсоцполітики оцінює кількість людей з інвалідністю у **3 млн осіб** на кінець 2023 року.

Дані щодо кількості людей з інвалідністю у сільській місцевості відсутні.

Є лише дані про кількість вперше зареєстрованих людей з інвалідністю у 2022 році, згідно яких **частка сільських мешканців складає 35% серед вперше зареєстрованих людей з інвалідністю.**

Рівень інвалідизації у сільській місцевості є вищий через вищі ризики та гірший доступ до медичних послуг.

Дані опитування сільських мешканців:

За даними опитування **репрезентативної вибірки сільських мешканців** у віці 18-65 років **15%** усіх опитаних відповіли, що відносяться до категорії людей з інвалідністю.

Дані опитування агробізнесу:

За даними опитування **репрезентативної вибірки агробізнесів** частка людей з інвалідністю серед опитаних керівників і власників агробізнесів складає **10%**.

Опитування сільських мешканців. Тенденції зайнятості і пошуку роботи у сільській місцевості

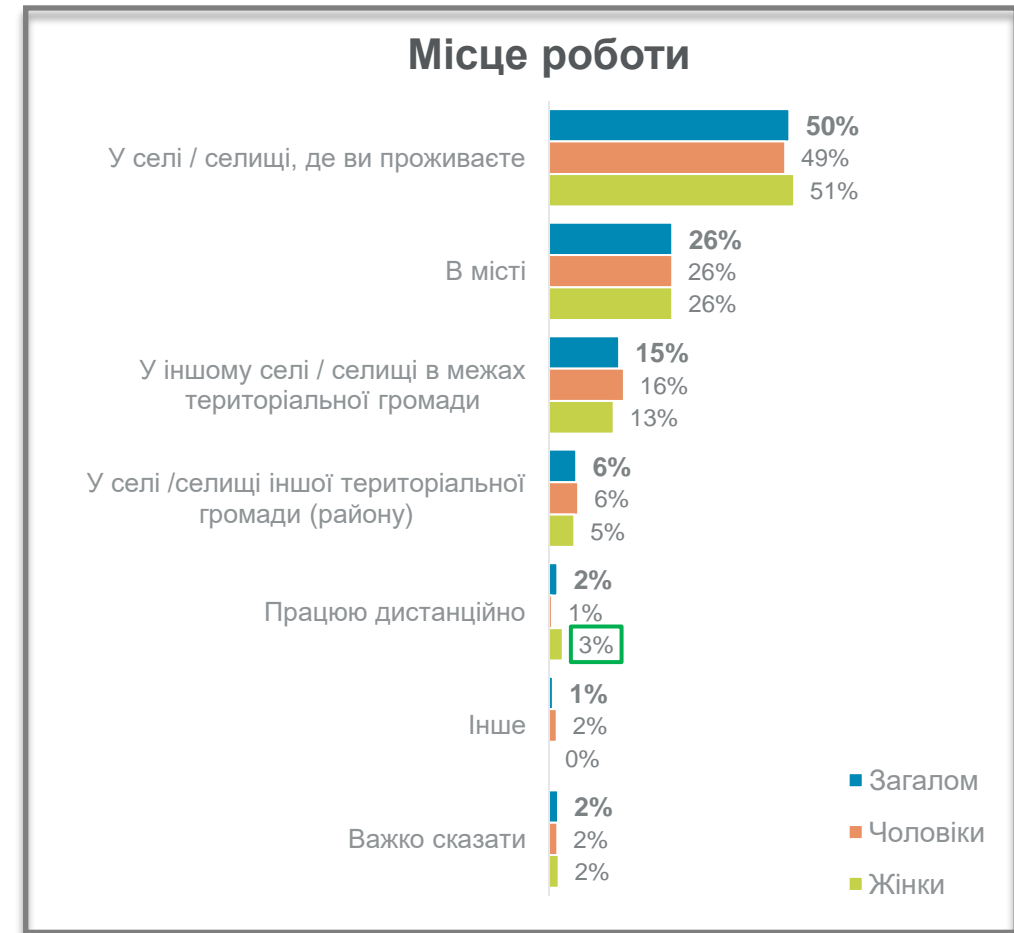
ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Профіль зайнятості сільських мешканців у 2024 році суттєво не змінився порівняно до 2021 року

Серед чоловіків є тенденція до зменшення зайнятості за наймом, проте зростає зайнятість чоловіків у власному бізнесі та у службі у Силах оборони. Серед жінок високою залишається частка тих, хто зайняті у веденні домашнього господарства. Водночас 15% жінок активно шукають роботу.

База: загалом n=1005; чоловіки n=429; жінки n=576

База: загалом n=572; чоловіки n=256; жінки n=316

А8. Який Ваш вид зайнятості? А9. Де розташоване місце Вашої роботи?

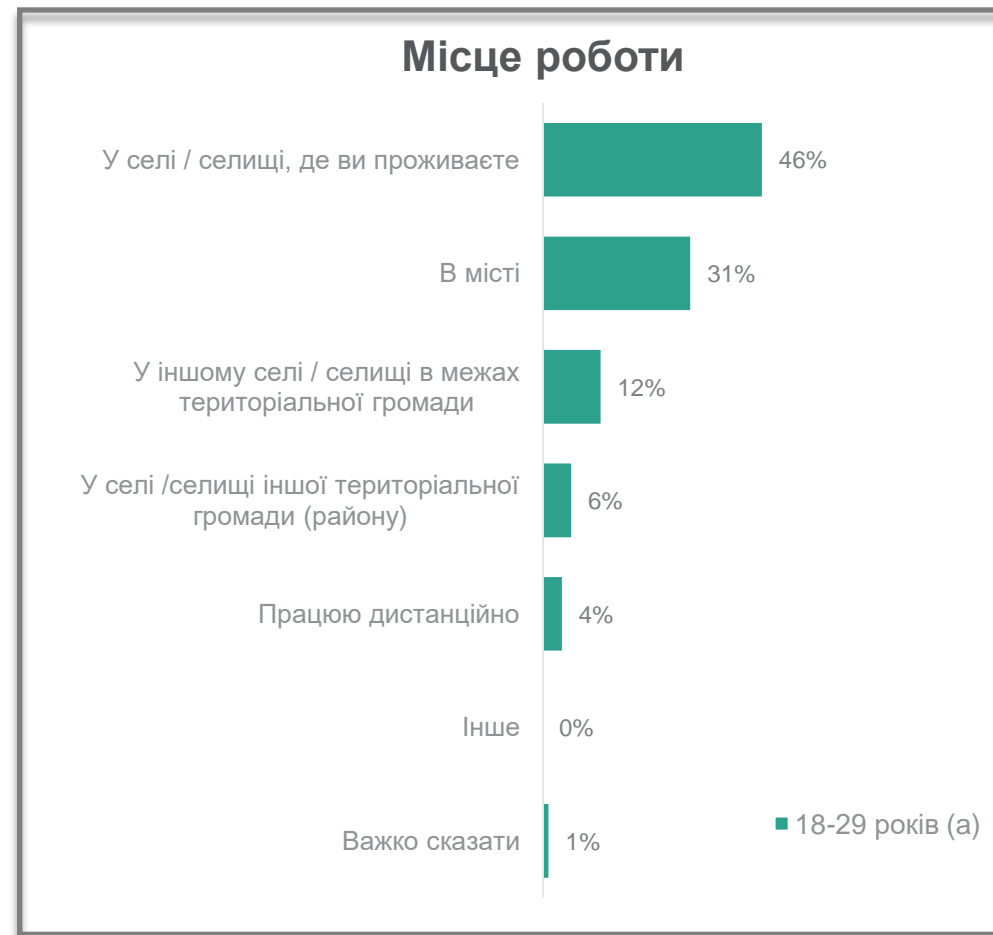
Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Рівень зайнятості молоді є дещо вищим порівняно до інших вікових груп

Більше половини 53% молодих людей працюють за наймом, 16% ведуть власний бізнес. Рівень безробіття серед молоді складає 16%.

База: загалом n=1005; 18-29 років n=150; 30-45 років n=314; 46-65 років n=541

База: загалом n=572; 18-29 років n=96; 30-45 років n=204; 46-65 років n=272

А8. Який Ваш вид зайнятості? А9. Де розташоване місце Вашої роботи?

(а) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між віковими групами

**Серед вразливих груп найвищий рівень безробіття зафіксований у групі ВПО.
Серед людей з інвалідністю чверть не працює за станом здоров'я. Також не працюють за станом здоров'я 8% ветеранів**

Учасники бойових дій

База: n=44

ВПО

База: n=62

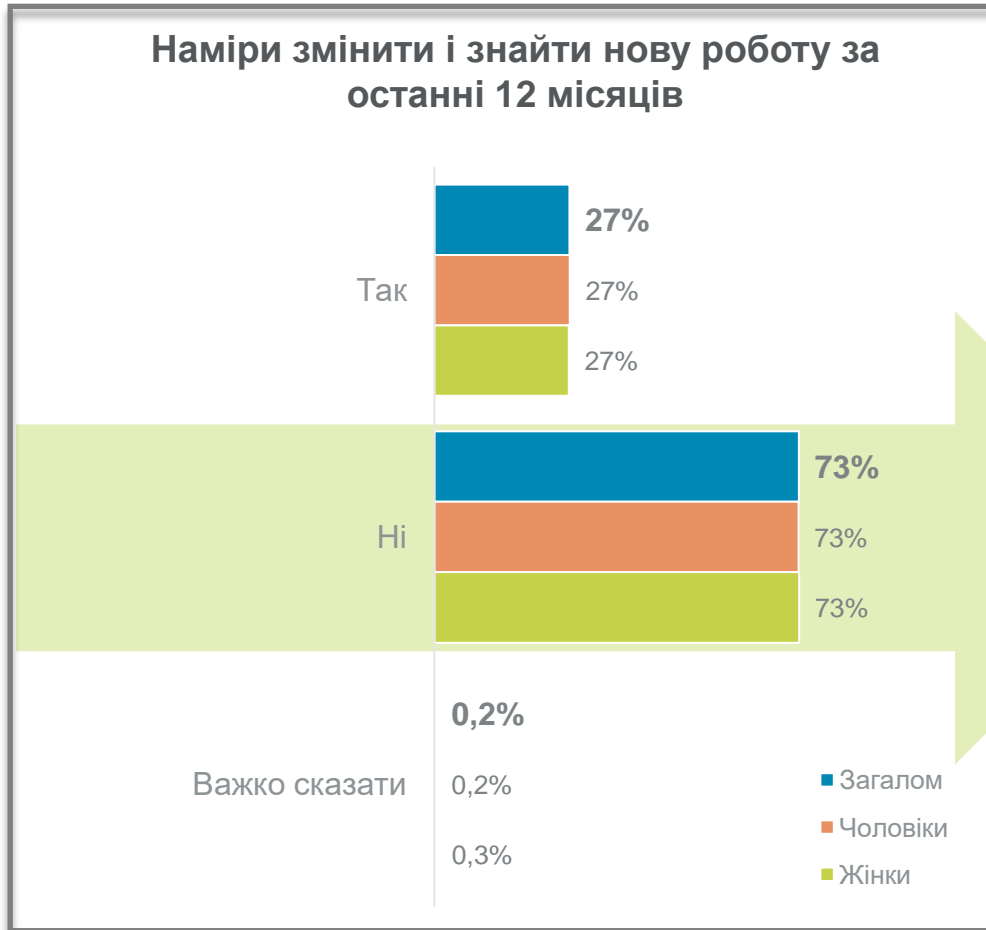
Люди з інвалідністю

База: n=152

Переважна частина чоловіків і жінок – 73% - не мають намірів змінювати роботу

Головна причина – задоволеність поточним місцем роботи. Особливою причиною неактивності жінок у пошуку роботи є потреба догляду за дітьми або недієздатними членами сім'ї. Крім цього, жінки мають сильніші побоювання, ніж чоловіки, отримати відмову через вік

База: загалом n=1005; чоловіки n=429; жінки n=576

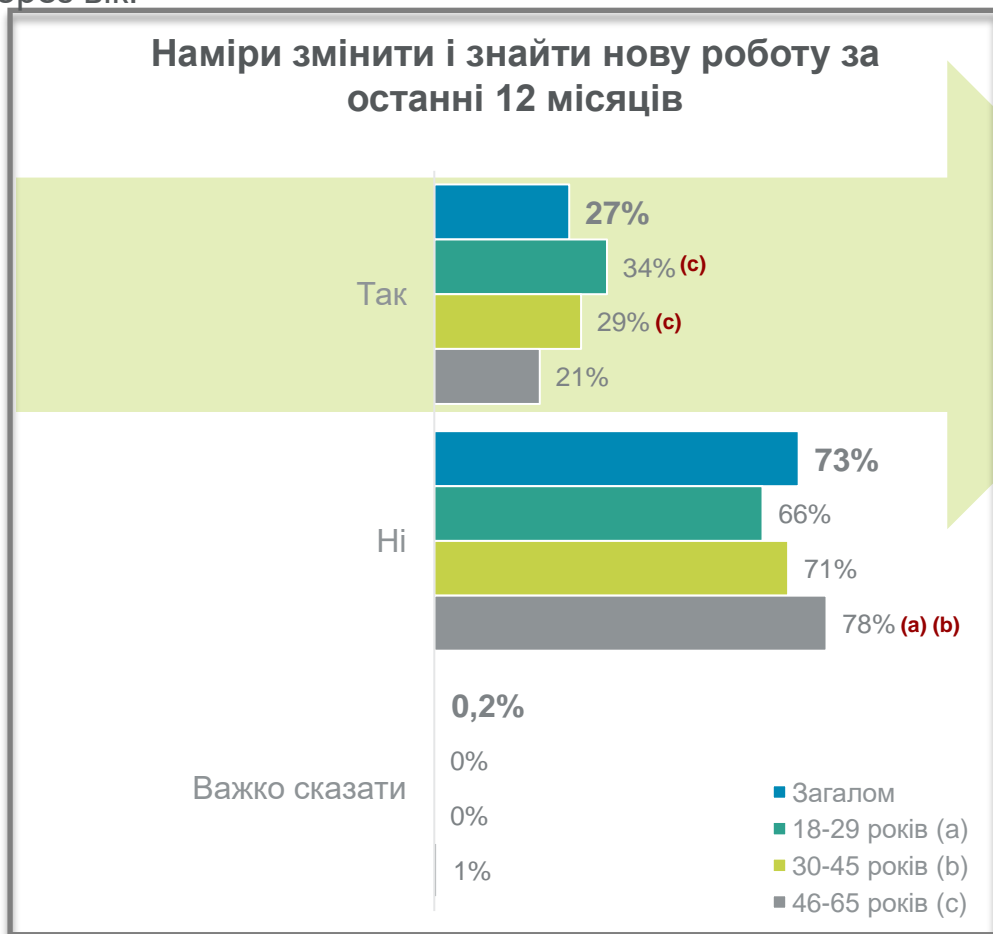
База: загалом n=744; чоловіки n=316; жінки n=428

A15. Чи намагались Ви змінити і знайти нову роботу за останні 12 місяців? A17. Чому Ви не намагались змінити або знайти нову роботу?

   Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Молодь є найбільш активною у пошуку нової роботи: 34% молодих людей намагались знайти нову роботу. Найбільш поширеною проблемою у пошуку роботи для молоді є пропозиції низької оплати.

Серед людей старшого віку 46-65 років 21% намагались змінити або знайти нову роботу. При цьому половина зіткнулись із відмовою через вік.

База: загалом n=1005; 18-29 років n=150; 30-45 років n=314; 46-65 років n=541

База: загалом n=258; 18-29 років n=53; 30-45 років n=92; 46-65 років n=113

A15. Чи намагались Ви змінити і знайти нову роботу за останні 12 місяців? A16. З якими складнощами у пошуку роботи Ви стикнулись?

(a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між віковими групами

Опитування сільських мешканців. Оцінка перспектив та проблем сільської громади

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Порівняно до дослідження 2021 року є тенденція до зменшення громадського оптимізму сільських мешканців. Найбільш помітним є зменшення зацікавленості у ініціативах щодо розвитку громади

Більшості сільських жителів подобається їх село, проте мешканці сіл не бачать впевненості щодо перспективи розвитку і можливостей реалізації в громаді

База: загалом n 2024=1005; n 2021=2033

A1. Наскільки Ви згодні з такими твердженнями. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – абсолютно не згодні, 3 – і так, і ні, 5 – повністю згодні.

□ Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Аналогічно до дослідження 2021 року жінки є менше впевненими щодо можливостей самореалізації у громаді порівняно до чоловіків

І жінки, і чоловіки відзначають брак можливостей знайти достойну роботу у своїх громадах.

База: загалом n=1005; чоловіки n=429; жінки n=576

A1. Наскільки Ви згодні з такими твердженнями. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – абсолютно не згодні, 3 – і так, і ні, 5 – повністю згодні.

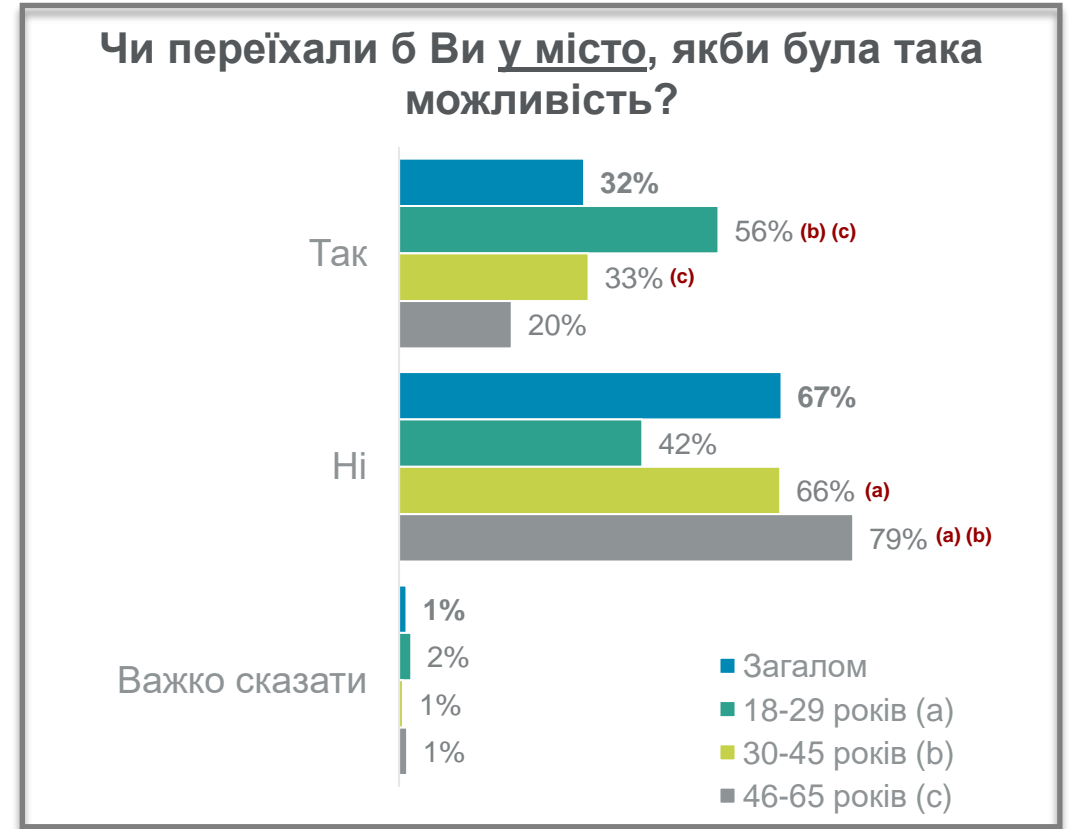
□ Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Загалом для сільських мешканців частка людей, які мають бажання виїхати у місто, складає близько третини і суттєво не змінилась порівняно до дослідження 2021 року (34% у 2021 році)

Аналогічно до дослідження 2021 року, жінки мають дещо більшу схильність виїхати до міста, ніж чоловіки. Проте частка жінок, які хотіли б виїхати у місто, зменшилась з 39% у 2021 році до 35% у 2024 році. Виражене бажання виїхати до міста має молодь

База: загалом n=1005; чоловіки n=429; жінки n=576

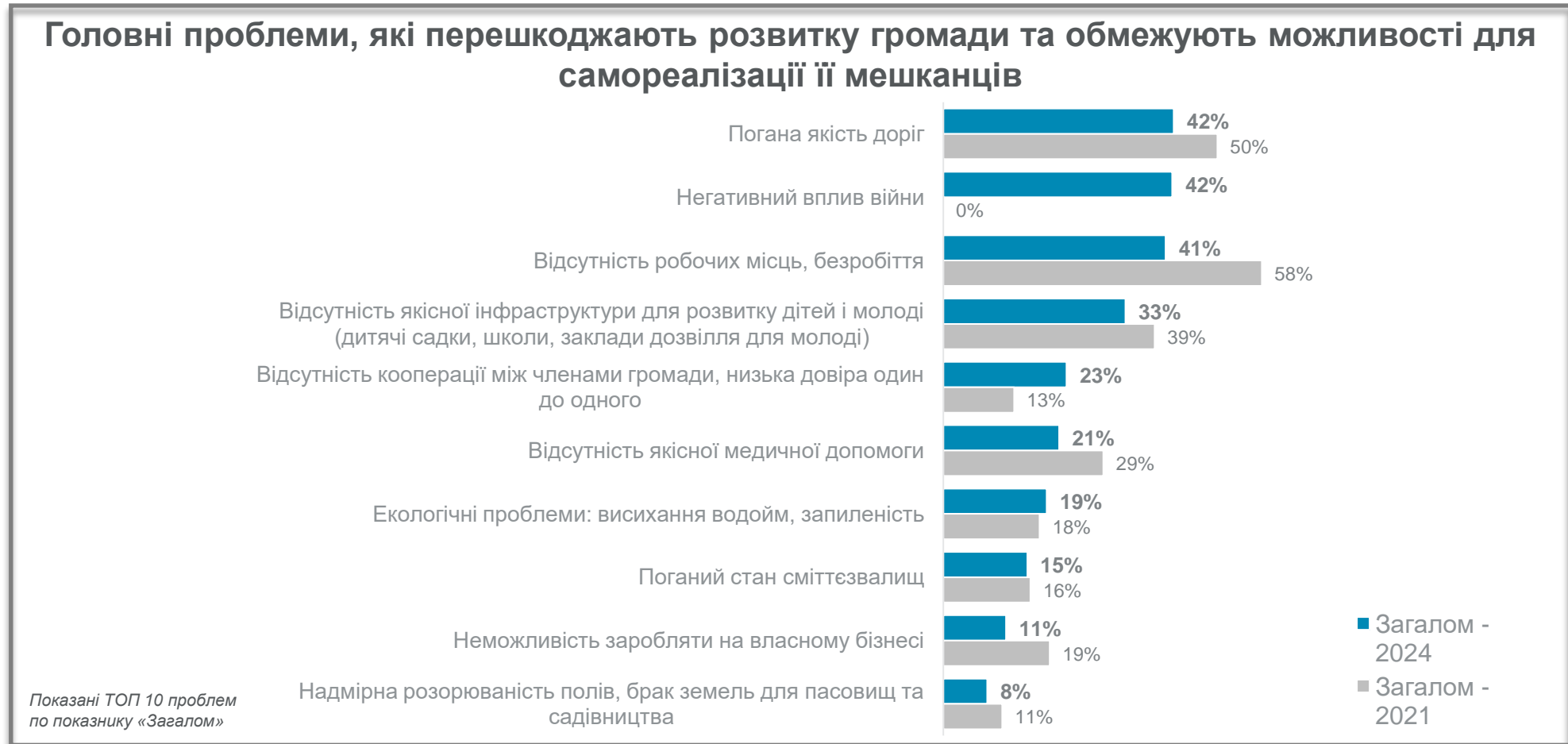
База: загалом n=1005; 18-29 років n=150; 30-45 років n=314; 46-65 років n=541

A2. Чи переїхали б Ви у місто, якби у Вас була така можливість?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між віковими групами

У 2024 році до головних проблем для розвитку громади додався негативний вплив війни. Інші топ-3 головні проблеми залишились незмінними: погана якість доріг, відсутність робочих місць, відсутність якісної інфраструктури для розвитку дітей і молоді

Водночас зросла частка опитаних, які відзначали як проблему відсутність кооперації між членами громади. Оцінка стану медицини дещо покращилась.

База: загалом n 2024=1005; n 2021=2033

A5. Які є головні проблеми, які перешкоджають розвитку Вашої громади та обмежують можливості для самореалізації її мешканців?

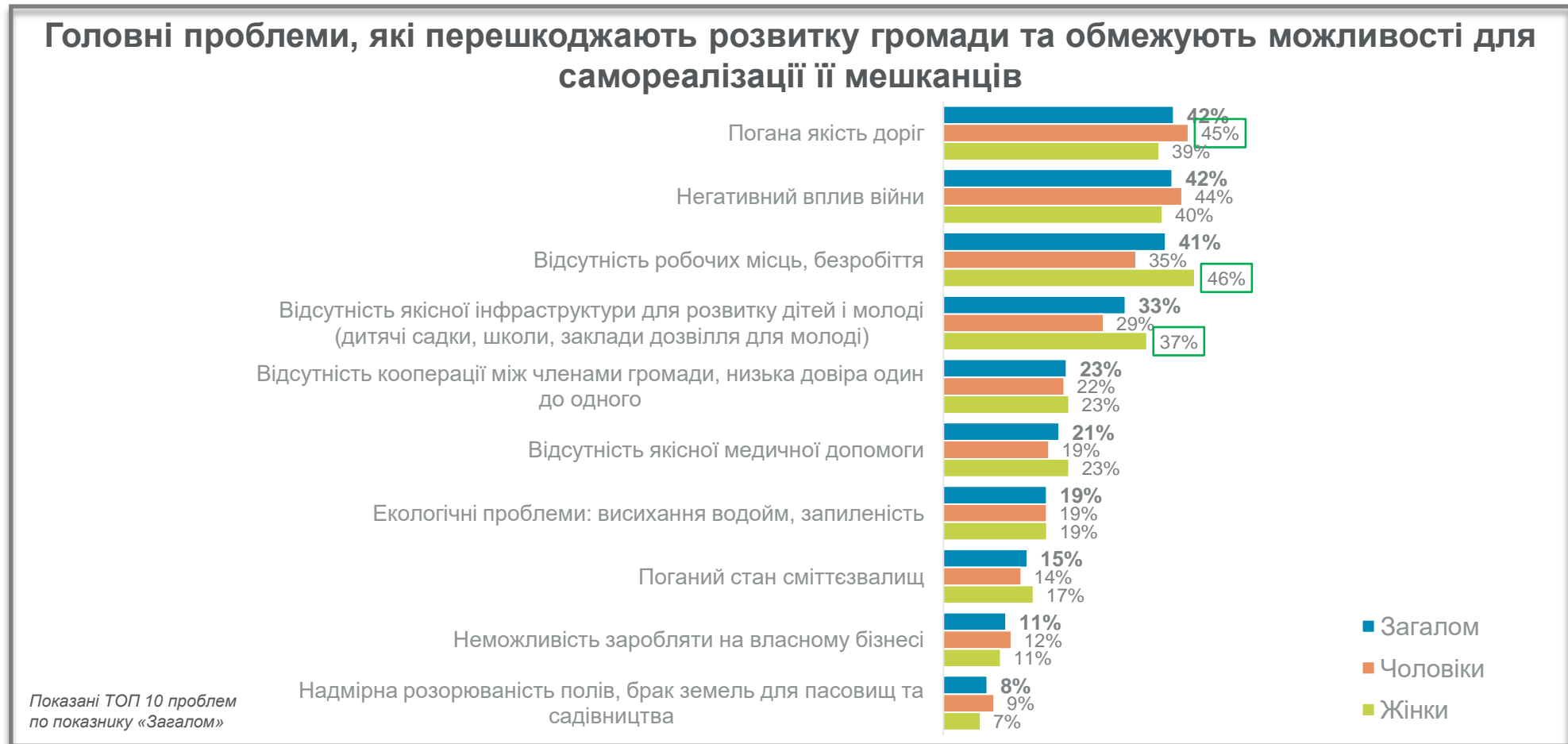
□ Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)

Для жінок головною проблемою є відсутність робочих місць і безробіття. Також жінок більше турбує відсутність якісної інфраструктури для розвитку дітей і молоді

База: загалом n=1005; чоловіки n=429; жінки n=576

A5. Які є головні проблеми, які перешкоджають розвитку Вашої громади та обмежують можливості для самореалізації її мешканців?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Відсутність робочих місць є найбільш актуальною проблемою для молоді

Головні проблеми, які перешкоджають розвитку громади та обмежують можливості для самореалізації її мешканців

Показані ТОП 10 проблем по показнику «Загалом»

База: загалом n=1005; 18-29 років n=150; 30-45 років n=314; 46-65 років n=541

A5. Які є головні проблеми, які перешкоджають розвитку Вашої громади та обмежують можливості для самореалізації її мешканців?

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)

Найбільш помітним наслідком повномасштабної війни у сільських громадах є мобілізація чоловіків

Окрім цього, сільські мешканці відзначають зменшення інвестицій у комунальну інфраструктуру, падіння доходів від продажу продукції з підсобного господарства, скорочення робочих місць. Третина опитаних помітили прибуття ВПО до їх громади.

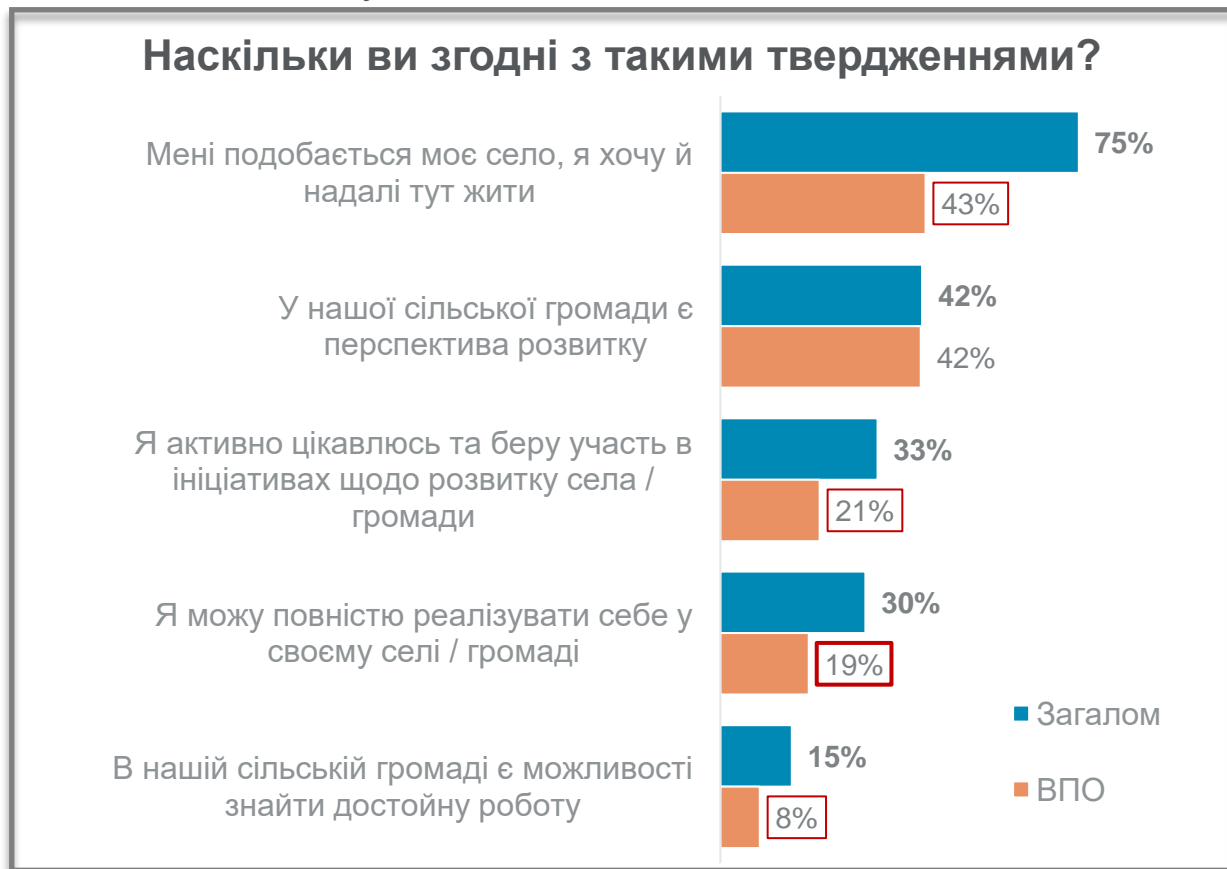
База: загалом n=1005; чоловіки n=429; жінки n=576

Аб. Які наслідки повномасштабної війни є найбільш відчутними у Вашій громаді (селі або селищі)?

□ Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Внутрішньо переміщені особи є найбільш песимістичні в оцінці перспектив для своєї самореалізації в сільській громаді. Дві третини (63%) ВПО хотіли б переїхати у місто

ВПО частіше за інші групи називали такі проблеми як негативний вплив війни, оскільки проживають у прифронтових регіонах переважно, а також відсутність якісної медичної допомоги.

% респондентів, які повністю або скоріше згодні (оцінки 4+5) (за шкалою від 1 до 5, де 1 - абсолютно не згодні, 3 - і так, і ні, 5 - повністю згодні)

База: ВПО n=62

**Опитування агробізнесу.
Поточна оцінка фінансового стану
і розвитку бізнесу.
Перешкоди для розвитку**

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Частка агробізнесів, які зростали, приблизно дорівнює частці агробізнесів, які скорочувались

Половина агробізнесів відзначили відсутність змін у обсягу бізнесу у 2024 році порівняно до 2023 року. Такий результат свідчить про стан стагнації. Бізнеси, які зростали, розширювались передусім за рахунок збільшення землі в обробітку та використання нового обладнання. Інші помітні фактори зростання – це зростання цін на продукцію, запуск нових видів продуктів і зростання попиту.

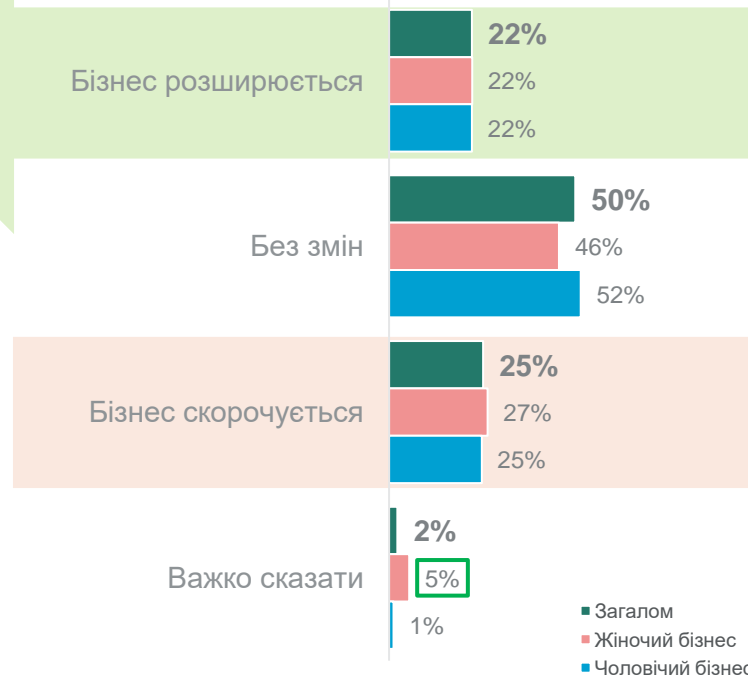
Бізнеси, які скорочувались, відзначають зростання витрат на виробництво, падіння цін на продукцію, погані погодні умови, падіння попиту і брак коштів. Жіночі бізнеси, які скорочувались, є більш чутливими до зростання витрат на виробництво.

Причини розширення бізнесу

База: загалом n=182; жіночий бізнес n=44*; чоловічий бізнес n=138

Динаміка бізнесу у 2024 році порівняно до 2023 року

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

A4. Якою є динаміка Вашого бізнесу у 2024 році порівняно до 2023 року? A5. З чим пов'язане розширення бізнесу? A6. Які причини скорочення бізнесу?

Причини скорочення бізнесу (ТОП 10)

База: загалом n=188; жіночий бізнес n=47*; чоловічий бізнес n=141

* Кількість спостережень недостатня для надійного аналізу

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

У більш складній ситуації — бізнеси Київської і Чернігівської областей, де велись бойові дії

Частка агробізнесів, які зменшили обсяги, є найбільшою у Київській і Чернігівській областях (39% від бізнесів в цих областях). Головні причини – це зростання витрат на виробництво, падіння попиту на продукцію і брак фінансування.

Водночас 20% агробізнесів у цих областях розширювались, з них половина – за рахунок закупівлі нового обладнання.

База: загалом n=182; близькі до зони ведення бойових дій n=62; велись бойові дії n=15*; війна прямо не вплинула n=105

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459

База: загалом n=188; близькі до зони ведення бойових дій n=69; велись бойові дії n=25*; війна прямо не вплинула n=94

* Кількість спостережень недостатня для надійного аналізу

A4. Якою є динаміка Вашого бізнесу у 2024 році порівняно до 2023 року? A5. З чим пов'язане розширення бізнесу? A6. Які причини скорочення бізнесу?

(a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Найбільш важливими перешкодами для розвитку, на думку агробізнесів, є несприятливі погодні умови, брак працівників, високі виробничі витрати, високі ставки за кредитами та витрати на логістику збуту

Представники чоловічих бізнесів порівняно до жіночих бізнесів надають більшу важливість таким перешкодам: високі ставки і недоступність кредитів, невизначеність прав користування і власності на землю, відсутність зрошення. Жіночі бізнеси відносно більше стурбовані високими витратами на зберігання врожаю та продукції

Перешкоди для розвитку с/г та переробки (ТОП 9)

% відповідей 6+7 за 7-бальною шкалою

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Перешкоди для розвитку с/г та переробки (всі інші)

A19. Я зачитаю можливі перешкоди для розвитку сільського господарства та переробки. Наскільки ці чинники є перешкодами розвитку для Вашого підприємства? Оцініть за шкалою від 1 до 7, де 1 – зовсім не є перешкодою, 4 – нейтральна оцінка, 7 – дуже сильна перешкода.

□ Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Для агробізнесів, які розташовані близько до зони ведення бойових дій, відносно більш актуальними перешкодами є несприятливі погодні умови, відсутність зрошення, високі витрати на виробництво і логістику збуту, високі ставки і недоступність кредитів

Такий профіль актуальних перешкод пов'язаний із концентрацією бізнесів з вирощування зернових і олійних у прифронтових областях. Брак працівників є надзвичайно гострим у Київській і Чернігівській областях, де велись бойові дії.

Перешкоди для розвитку с/г та переробки (ТОП 9)

% відповідей 6+7 за 7-бальною шкалою

Перешкоди для розвитку с/г та переробки (всі інші)

А 19. Я зачитаю можливі перешкоди для розвитку сільського господарства та переробки. Наскільки ці чинники є перешкодами розвитку для Вашого підприємства? Оцініть за шкалою від 1 до 7, де 1 – зовсім не є перешкодою, 4 – нейтральна оцінка, 7 – дуже сильна перешкода.

(a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Опитування агробізнесу. Наслідки повномасштабної війни для агробізнесів. Стратегії адаптації

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Наслідки повномасштабної війни є однаковими для жіночих і чоловічих бізнесів

Головними наслідками війни є брак працівників, збільшення витрат на логістику постачання сировини і матеріалів, брак коштів для фінансування поточної діяльності, збільшення витрат на логістику збуту, загальне падіння споживчого попиту.

При цьому агробізнеси у областях, які є близькими до зони ведення бойових дій, частіше називали проблему високої вартості логістики постачання сировини і матеріалів. Крім цього, агробізнеси у областях, які є близькими до зони ведення бойових дій і де велись бойові дії, більше потерпають від браку коштів на фінансування поточної діяльності та від збільшення витрат на логістику збуту продукції. Нестача працівників є надзвичайно гострою у Київській і Чернігівській областях, де велись бойові дії.

Наслідки повномасштабної війни для бізнесу (ТОП 10)

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Наслідки повномасштабної війни для бізнесу (ТОП 10)

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459

A1. Які наслідки повномасштабної війни мали найбільш відчутний і тривалий негативний вплив на Ваш бізнес?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Агробізнеси у прифронтових областях та областях, де велись бойові дії, зазнали найбільшого прямого впливу війни

Кожен четвертий агробізнес у прифронтових областях та областях, де велись бойові дії, повідомив про пошкодження потужностей внаслідок бойових дій.

Про проблему замінування земель або їх забруднення боєприпасами повідомили 22% бізнесів у прифронтових областях та 15% агробізнесів у областях, де велись бойові дії. У прифронтових областях 7% бізнесів стикнулись з погіршенням водопостачання через підрив Каховської ГЕС

Прямий вплив війни на агробізнеси

Прямі наслідки війни	% до усіх опитаних агробізнесів	% агробізнесів у прифронтових областях*	% агробізнесів у Київській і Чернігівській областях
Пошкоджені потужності, товарно-матеріальні цінності внаслідок бойових дій	12%	23%	28%
Згорання діяльності через неможливість роботи у прифронтових зонах	12%	22%	17%
Заміновані землі, сильне забруднення земель боєприпасами	10%	22%	15%
Втрата землі, поголів'я, виробничих і логістичних потужностей на окупованих територіях	6%	11%	11%
Погіршення водопостачання через підрив Каховської ГЕС	4%	7%	2%

*Прифронтові області: Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Одеська, Сумська

Пошук нових клієнтів і каналів збуту — головна стратегія бізнесу у подоланні викликів війни

Жіночі агробізнеси приділяють ще більшу увагу пошуку нових клієнтів і каналів збуту, ніж чоловічі бізнеси.

Загалом 8% від усіх опитаних розглядає прямі продажі на експорт, однак серед жіночих бізнесів ця частка вище, ніж серед чоловічих, і складає 12%.

Натомість чоловічі бізнеси більшу увагу, ніж жіночі, приділяють інвестиціям у будівництво складів і елеваторів на нових маршрутах логістики.

Агробізнеси, розташовані близько до зони ведення бойових дій, приділяють більшу увагу освоєнню нових маршрутів логістики через оренду складів на нових маршрутах, а також релокації бізнесу у більш безпечні регіони

Які заходи вживали для адаптації бізнесу у воєнних умовах (ТОП 10)

База: загалом n=792; жіночий бізнес n=192; чоловічий бізнес n=600

Респонденти, хто назвав хоча б один наслідок повномасштабної війни на бізнес

Які заходи вживали для адаптації бізнесу у воєнних умовах (ТОП 10)

База: загалом n=792; близькі до зони ведення бойових дій n=273; велись бойові дії n=75; війна прямо не вплинула n=444

A2. Які заходи Ви вживали для того, щоб адаптувати Ваш бізнес до роботи у воєнних умовах?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Підвищення якості продукції є найбільш поширеним пріоритетом для агробізнесів

Інші пріоритети, що їх оцінили як важливі близько половини опитаних агробізнесів, - це інвестиції у виробництво, робота з пайовиками, розширення мережі збуту і робота з персоналом (пошук, навчання і утримання кадрів). Близько 40% відповіли, що важливим завданням є розвиток власної переробки. Для жіночих бізнесів відносно більш важливим, ніж для чоловічих бізнесів, є сертифікація продукції, розвиток особливих (крафтових) продуктів, маркетинг і реклама продукції.

Пріоритетні завдання для бізнесу (ТОП 5)

% відповідей 6+7 за 7-бальною шкалою

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Пріоритетні завдання для бізнесу (всі інші)

A10. Я зачитаю можливі завдання для бізнесу. Оцініть, будь ласка, наскільки ці завдання є пріоритетом для Вашого бізнесу за шкалою від 1 до 7, де 1 – низький пріоритет, 4 – середній рівень пріоритету, 7 – високий пріоритет.

   Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Агробізнеси у Київській і Чернігівській областях є відносно більше орієнтовані на розвиток власної переробки

Відповідно для агробізнесів у цих областях більше актуальними є підвищення якості продукції, організація збуту, розвиток нових продуктів, маркетинг і реклама продукції, а також робота з персоналом – пошук, утримання і навчання працівників.

Пріоритетні завдання для бізнесу (ТОП 5)

% відповідей 6+7 за 7-бальною шкалою

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459

Пріоритетні завдання для бізнесу (всі інші)

A10. Я зачитаю можливі завдання для бізнесу. Оцініть, будь ласка, наскільки ці завдання є пріоритетом для Вашого бізнесу за шкалою від 1 до 7, де 1 – низький пріоритет, 4 – середній рівень пріоритету, 7 – високий пріоритет.

(а) (б) (с) Значимо вище на рівні 90% між групами

**Опитування агробізнесу
та сільських мешканців.
Стратегії подолання проблеми
браку працівників.
Залучення жінок, молоді,
вразливих груп**

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Нестача працівників є одним із головних викликів для агробізнесу

Найбільш поширені підходи до вирішення проблеми нестачі працівників, що їх називали більше половини опитаних, – це залучення молоді, членів сім'ї, людей без досвіду, людей старшого віку, ВПО і ветеранів війни. Залучення осіб з інвалідністю готові розглядати близько 40%. Залучення жінок до роботи з технікою розглядають лише 27%, при цьому немає суттєвої різниці між чоловічими і жіночими бізнесами у намірах залучення жінок до роботи з технікою. Прихильники залучення жінок до роботи з технікою зосереджені у Київській і Чернігівській областях, де проблема нестачі працівників через мобілізацію є відносно гострішою, ніж в інших регіонах.

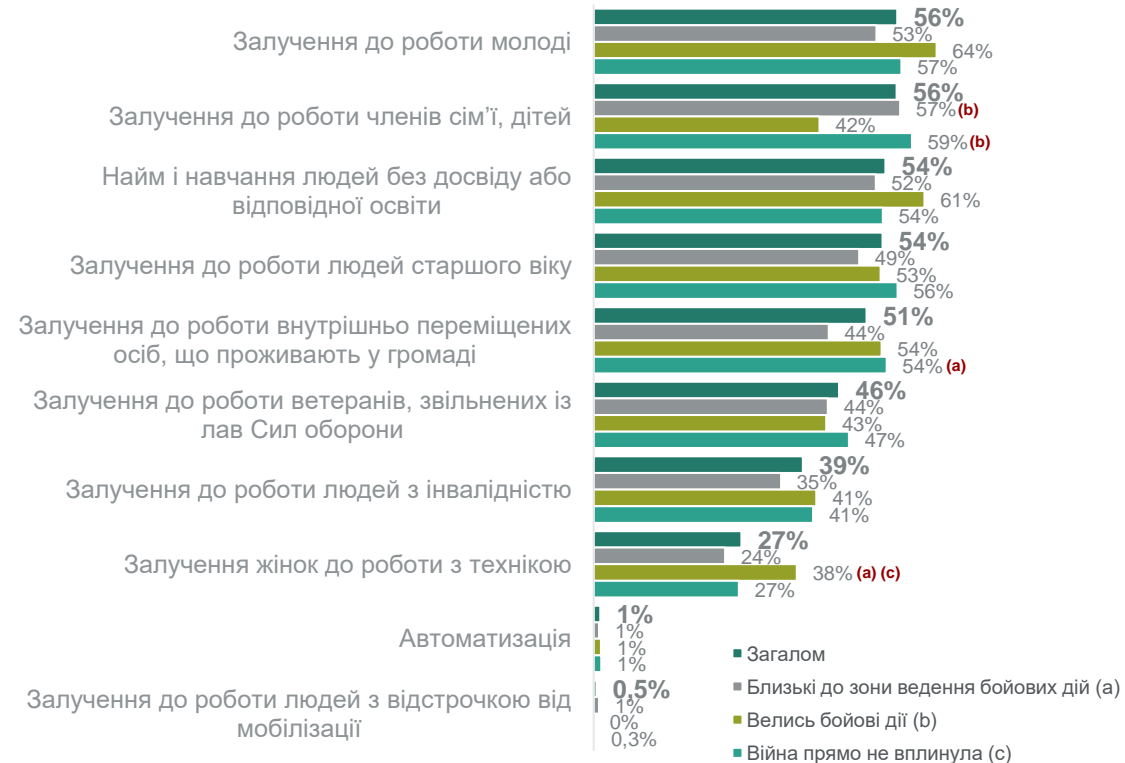
Заходи для подолання проблеми нестачі працівників (ТОП 10)

База: загалом n=512; жіночий бізнес n=132; чоловічий бізнес n=380

Респонденти, хто назвав «Нестача працівників через міграцію або мобілізацію» наслідком повномасштабної війни на бізнес

Заходи для подолання проблеми нестачі працівників (ТОП 10)

База: загалом n=512; близькі до зони ведення бойових дій n=181; велись бойові дії n=54; війна прямо не вплинула n=277

А3. Які заходи Ви вживали або будете вживати для того, щоб подолати проблему нестачі працівників?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Агробізнеси досить активно залучають до роботи молодь до 29 років

Про залучення молоді до роботи на підприємстві повідомили 37% опитаних агробізнесів. Серед зайнятих на підприємствах є також люди з інвалідністю, ВПО, ветерани війни (приблизно 20% опитаних агробізнесів повідомили про наявність кожної з цих категорій серед працівників підприємств).

Чи є серед працівників на підприємстві представники таких категорій громадян

Респонденти, у яких загальна кількість працюючих у бізнесі або підприємстві більше 1-ї людини

База: загалом n=682; жіночий бізнес n=171; чоловічий бізнес n=511

Чи є серед працівників на підприємстві представники таких категорій громадян

Респонденти, у яких загальна кількість працюючих у бізнесі або підприємстві більше 1-ї людини

База: загалом n=682; близькі до зони ведення бойових дій n=231; велись бойові дії n=68; війна прямо не вплинула n=383

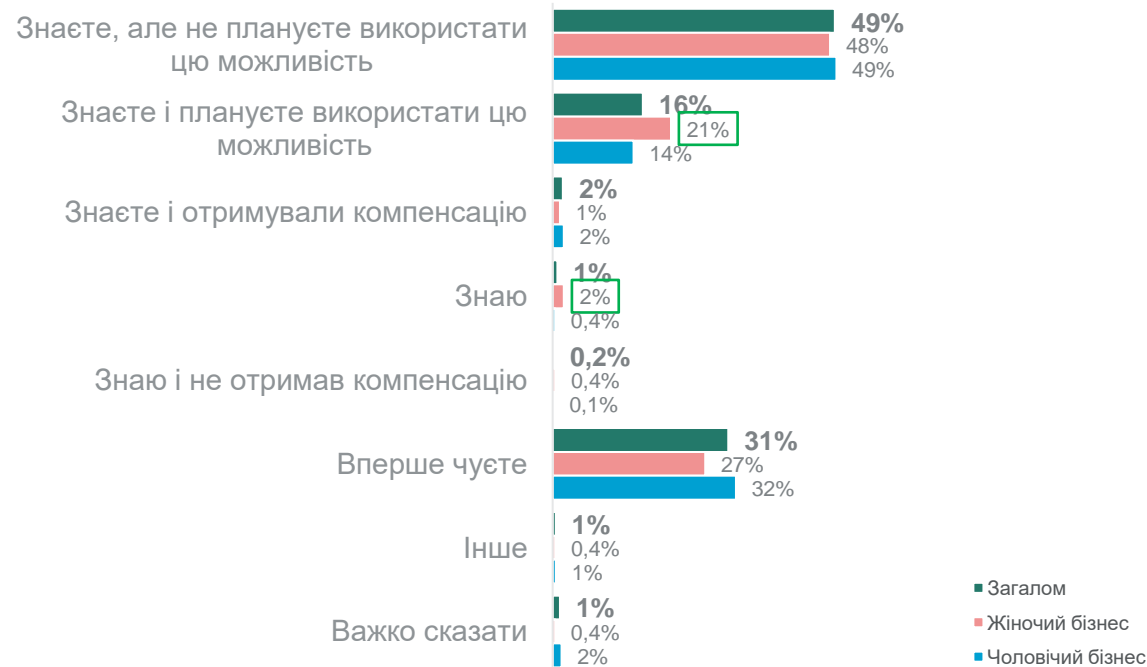
A47. Чи є серед працюючих на Вашому підприємстві представники таких категорій громадян?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Чверть агробізнесів готові залучати людей з інвалідністю до роботи на підприємстві

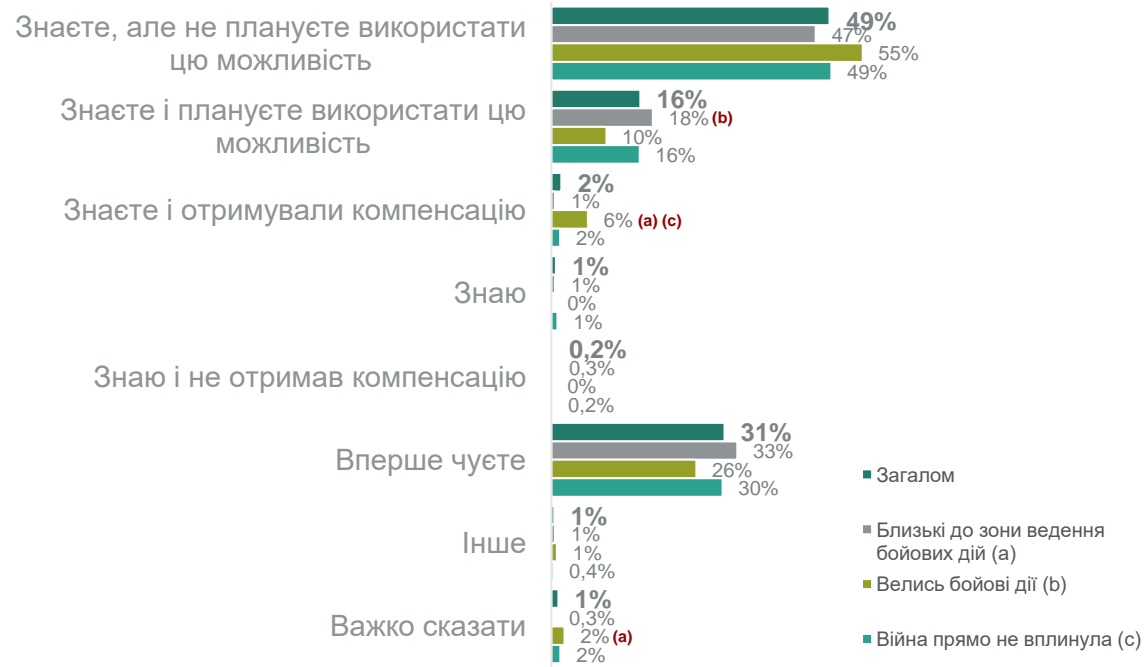
При цьому 70% опитаних знають про можливість отримати від держави грошову компенсацію за облаштування робочого місця для осіб з інвалідністю. Проте лише 16% планують використати цю можливість і подати заявку на компенсацію. Ця частка є дещо більшою серед жіночих бізнесів і складає 21%. Серед опитаних агробізнесів 2% отримували компенсацію на облаштування робочого місця для особи з інвалідністю.

Обізнаність про можливість отримати від держави грошову компенсацію за облаштування робочого місця для осіб з інвалідністю

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Обізнаність про можливість отримати від держави грошову компенсацію за облаштування робочого місця для осіб з інвалідністю

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459

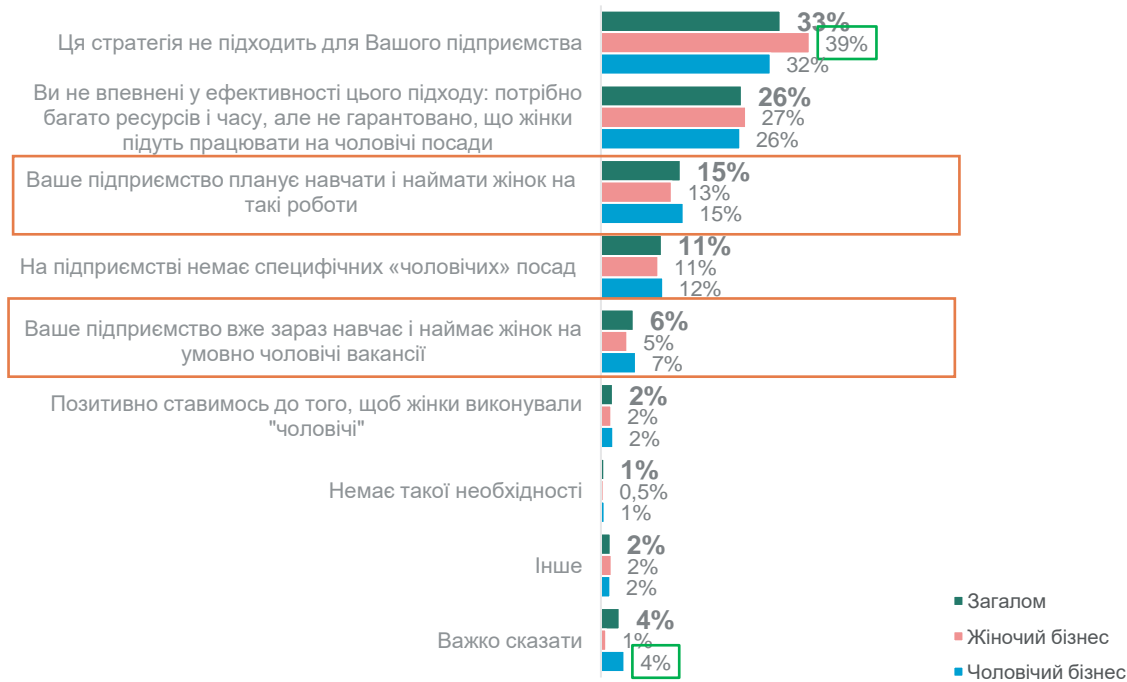
А50. Чи знаєте Ви про можливість отримати від держави грошову компенсацію за облаштування робочого місця для осіб з інвалідністю?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Близько половини опитаних агробізнесів не розглядають можливості залучення жінок на роботи, які зазвичай виконують чоловіки

Лише 6% опитаних агробізнесів зараз наймають і навчають жінок для робіт, які зазвичай виконують чоловіки. Ще 15% планують навчати і наймати жінок на такі роботи.

Ставлення до найму жінок на роботи, які зазвичай виконують чоловіки

Респонденти, у яких загальна кількість працюючих у бізнесі або підприємстві більше 1-ї людини

База: загалом n=682; жіночий бізнес n=171; чоловічий бізнес n=511

Ставлення до найму жінок на роботи, які зазвичай виконують чоловіки

Респонденти, у яких загальна кількість працюючих у бізнесі або підприємстві більше 1-ї людини

База: загалом n=682; близькі до зони ведення бойових дій n=231; велись бойові дії n=68; війна прямо не вплинула n=383

A48. Через мобілізацію чоловіків, деякі підприємства в Україні готові навчати і наймати жінок для роботи із сільськогосподарською технікою, наприклад на вакансії трактористів, машиністів, механіків з ремонту і обслуговування техніки. Яким є Ваше ставлення до найму жінок на роботи, які зазвичай виконують чоловіки?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

На даний момент жінки в агробізнесах переважно виконують функції бухгалтерського і фінансового обліку і планування

Жіночі бізнеси наймають більше жінок на різні напрямки роботи, порівняно до чоловічих бізнесів.

Натомість у чоловічих бізнесах, які переважають у агробізнесі, жінки переважно працюють у сфері бухгалтерського і фінансового обліку і планування.

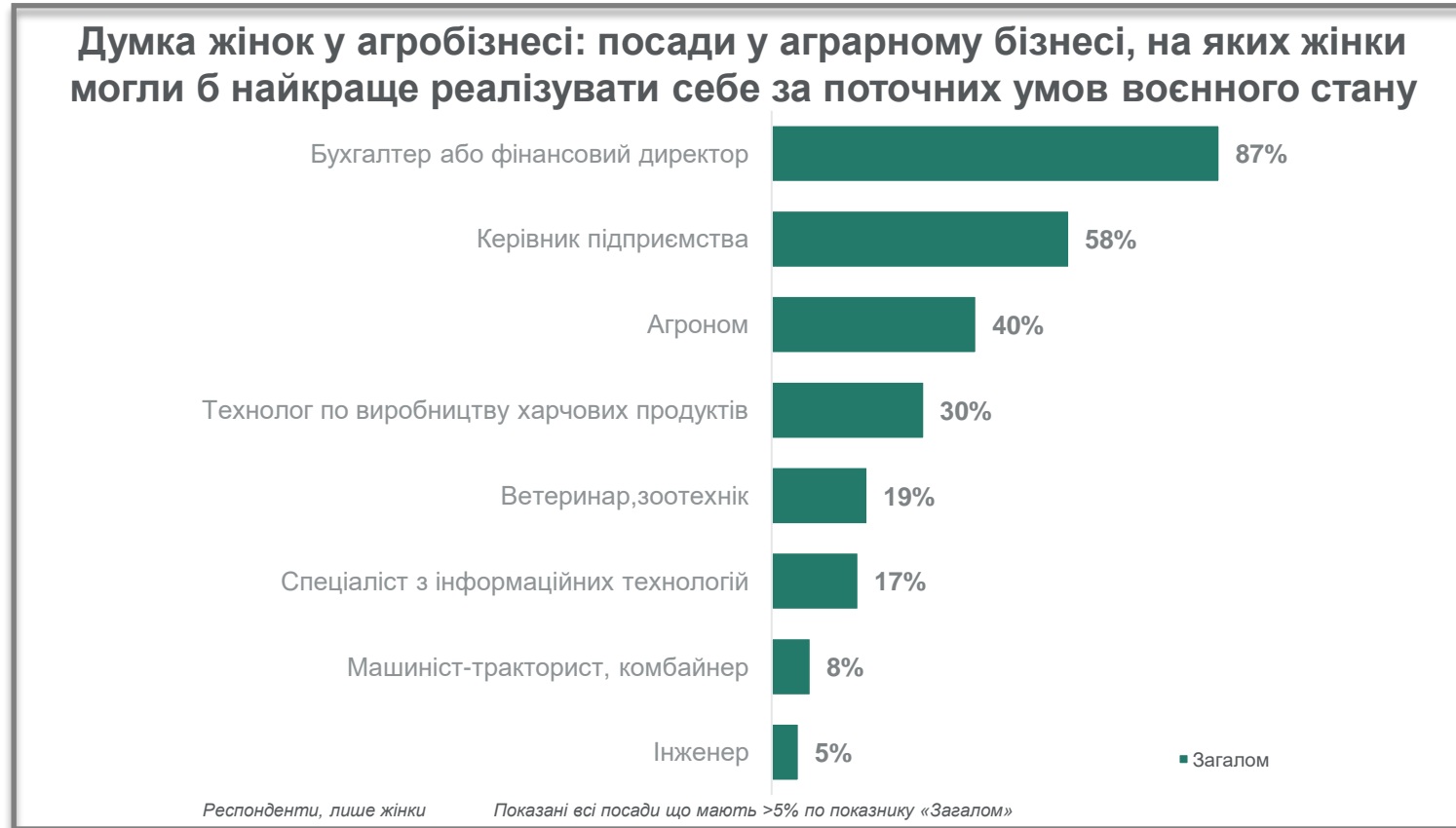
База: загалом n=682; жіночий бізнес n=171; чоловічий бізнес n=511

А46. У яких функціональних напрямках працює найбільше жінок на Вашому підприємстві?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

На думку опитаних жінок, які працюють у жіночих бізнесах, жінки можуть найкраще реалізувати себе на посадах бухгалтера або фінансового директора та керівника бізнесу

Жінки, які працюють у чоловічих бізнесах, меншою мірою згодні, що жінка може реалізувати себе на керівних посадах агробізнесу. Можливістю для жінок є посада агронома. Близько половини (40%) опитаних жінок вважають, що ця посада підходить для реалізації жінок у агросекторі за поточних умов. Водночас самі жінки не бачать можливості реалізації для жінок на посадах, які передбачають роботу з технікою (машиніст, інженер).

База: загалом n=216

A49. На Вашу думку, на яких посадах у аграрному бізнесі жінки могли б найкраще реалізувати себе за поточних умов воєнного стану?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

На думку більшості опитаних жінок, головними посадами, де жінки можуть себе реалізувати у сільському господарстві, є бухгалтер, ветеринар/зоотехнік, технолог по виробництву харчових продуктів

Водночас 36% жінок вважають, що жінки можуть себе реалізувати на посадах агронома, 25% - на посаді керівника, 19% - на посаді в ІТ. У сприйнятті опитаних жінок, жінкам складніше буде реалізувати себе у роботі з технікою (інженер, механік, машиніст).

Близько третини жінок (30%) помітили, що бізнеси стали пропонувати жінкам роботу на посадах, на яких зазвичай працюють чоловіки

База: дане питання задавалось лише жінкам; жінки n=576
A20. На Вашу думку, на яких посадах у сільськогосподарських підприємствах жінки могли б найкраще реалізувати себе за поточних умов воєнного стану?

База: дане питання задавалось лише жінкам; жінки n=576
A19. Чи є приклади у Вашій громаді, коли бізнеси стали більше наймати жінок на роботу на професії, на яких зазвичай працюють чоловіки?

(a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між віковими групами

Лише 11% опитаних жінок розглядають для себе особисто можливість проходити навчання і подаватись на вакансії по роботі із сільськогосподарською технікою

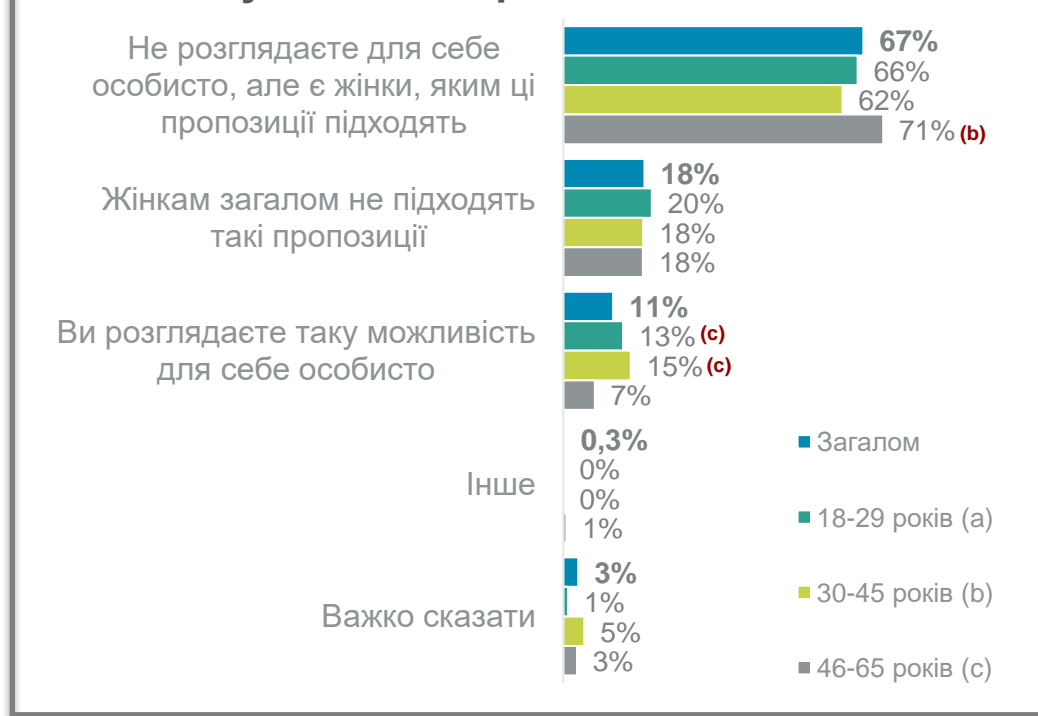
Відносно більшу схильність розглядати можливість роботи із сільськогосподарською технікою мають жінки у віці 18-45 років. У групі жінок 18-29 років 13% розглядають таку можливість для себе особисто, серед жінок 30-45 років — 15%

Думка сільських жінок: ставлення до навчання і найму жінок для роботи із с/г технікою

База: дане питання задавалось лише жінкам; жінки n=576

Думка сільських жінок: ставлення до навчання і найму жінок для роботи із с/г технікою

База: дане питання задавалось лише жінкам; загалом n=576; 18-29 років n=73; 30-45 років n=179; 46-65 років n=324

A18. Через мобілізацію чоловіків, деякі підприємства в Україні готові навчати і наймати жінок для роботи із сільськогосподарською технікою, наприклад на вакансії механізаторів, трактористів, механіків з ремонту і обслуговування техніки, водіїв фур. Яким є Ваше ставлення до таких пропозицій роботи?

(a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між віковими групами

Опитування агробізнесу.
Плани розвитку бізнесу
та інвестиції.
Потреби у кредитних коштах

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

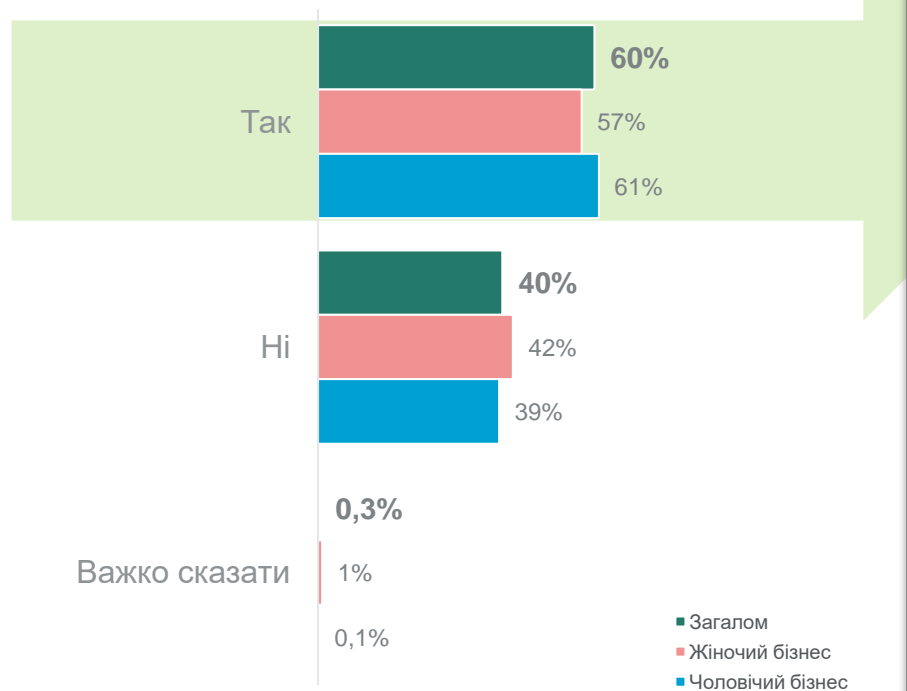

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Більше половини (60%) опитаних бізнесів здійснювали або планують здійснювати суттєві інвестиції

Головні напрямки інвестицій — це купівля техніки, інвестиції в інфраструктуру зберігання врожаю та **купівля землі**. Чоловічі бізнеси демонструють більшу готовність інвестувати за цими напрямками, ніж жіночі бізнеси. Натомість важливим напрямком інвестицій для жіночих бізнесів є інвестиції в обладнання для переробки сільськогосподарської продукції

Здійснювали або планують здійснювати суттєві інвестиції у 2023-2024 роках

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Інвестиції, що здійснювало або планує здійснити підприємство у 2023-2024 роках (ТОП 10)

Респонденти, які здійснювали або планують здійснювати суттєві інвестиції у 2023-2024 роках

База: загалом n=485; жіночий бізнес n=108; чоловічий бізнес n=377

A13. У 2023-2024 роках чи здійснювали або плануєте здійснювати суттєві інвестиції (наприклад, будівництво, купівля або модернізація техніки, обладнання, інвестиції в племінне поголів'я, саджанці, купівля землі)? A14. Які саме інвестиції здійснили або планує здійснити Ваше підприємство у 2023-2024 роках?

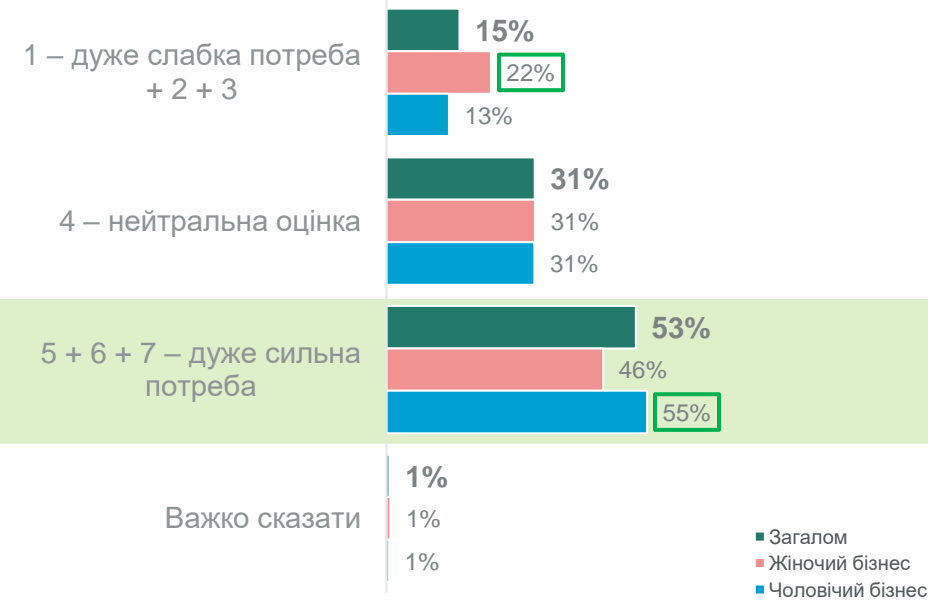
Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Половина опитаних агробізнесів мають потребу у залученні кредитних коштів

Чоловічі бізнеси більше налаштовані на залучення кредитних коштів, ніж жіночі бізнеси.

Кредитні кошти потрібні для фінансування інвестицій у техніку і обладнання, виробничі або складські потужності, логістику, а також фінансування закупівлі сировини і матеріалів.

Оцінка потреби бізнесу або підприємства у залученні кредитних коштів для фінансування поточної діяльності, закупівлі сировини і матеріалів, фінансування інвестицій

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

А33. Як Ви оцінюєте потребу Вашого бізнесу або підприємства у залученні кредитних коштів для фінансування поточної діяльності, закупівлі сировини і матеріалів, фінансування інвестицій? Оцініть за шкалою від 1 до 7, де 1 – дуже слабка потреба, 4 – нейтральна оцінка, 7 – дуже сильна потреба? А34. Для яких цілей необхідно залучити кредитні кошти?

Цілі, для яких необхідно залучити кредитні кошти

База: загалом n=435; жіночий бізнес n=167; чоловічий бізнес n=226

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Агробізнеси, які розташовані у прифронтових областях та областях, де велись бойові дії, мають сильнішу потребу у кредитних коштах, ніж бізнеси, які працюють у відносно більш безпечних регіонах

Оцінка потреби бізнесу або підприємства у залученні кредитних коштів для фінансування поточної діяльності, закупівлі сировини і матеріалів, фінансування інвестицій

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459

А33. Як Ви оцінюєте потребу Вашого бізнесу або підприємства у залученні кредитних коштів для фінансування поточної діяльності, закупівлі сировини і матеріалів, фінансування інвестицій? Оцініть за шкалою від 1 до 7, де 1 – дуже слабка потреба, 4 – нейтральна оцінка, 7 – дуже сильна потреба? А34. Для яких цілей необхідно залучити кредитні кошти?

Цілі, для яких необхідно залучити кредитні кошти

База: загалом n=435; близькі до зони ведення бойових дій n=167; велись бойові дії n=42*; війна прямо не вплинула n=226

* Кількість спостережень недостатня для надійного аналізу (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Головним джерелом кредитних коштів для агробізнесів є позики від фізичних осіб, зокрема для агробізнесів, які працюють у прифронтових регіонах

Далі йдуть кредити банків (25% агробізнесів використовують цей інструмент), товарні кредити постачальників (18%).

Важливим джерелом фінансування стали гранти від держави і недержавних організацій. Зокрема гранти від недержавних організацій відносно активніше використовували агробізнеси у Київській та Чернігівській областях.

Джерела кредитних коштів та фінансові інструменти

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Джерела кредитних коштів та фінансові інструменти

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459

А35. Які фінансові інструменти або кредити від яких організацій Ви використовували у 2023-2024 роках для фінансування поточної діяльності, закупівель або інвестицій?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Опитування агробізнесу. Поведінка на ринку землі

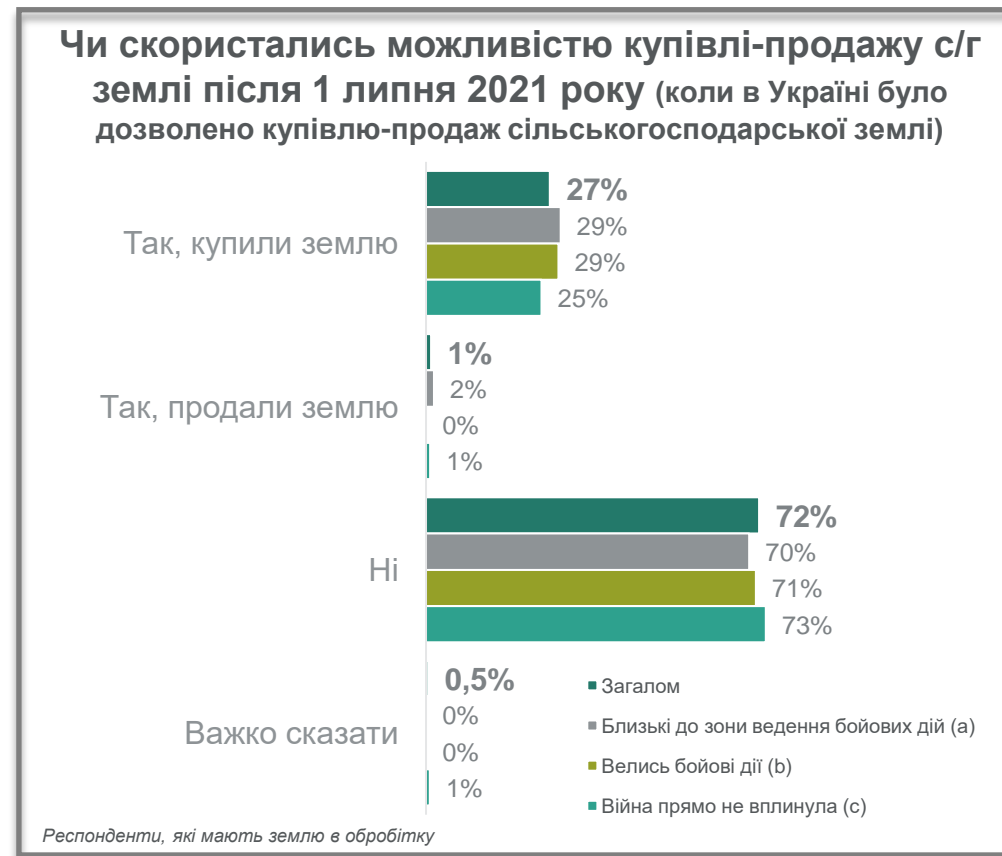

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Серед агробізнесів, які ведуть обробіток землі, 27% купили землю після відкриття ринку землю. Продали землю лише 1% агробізнесів

База: загалом n=724; жіночий бізнес n=167; чоловічий бізнес n=557

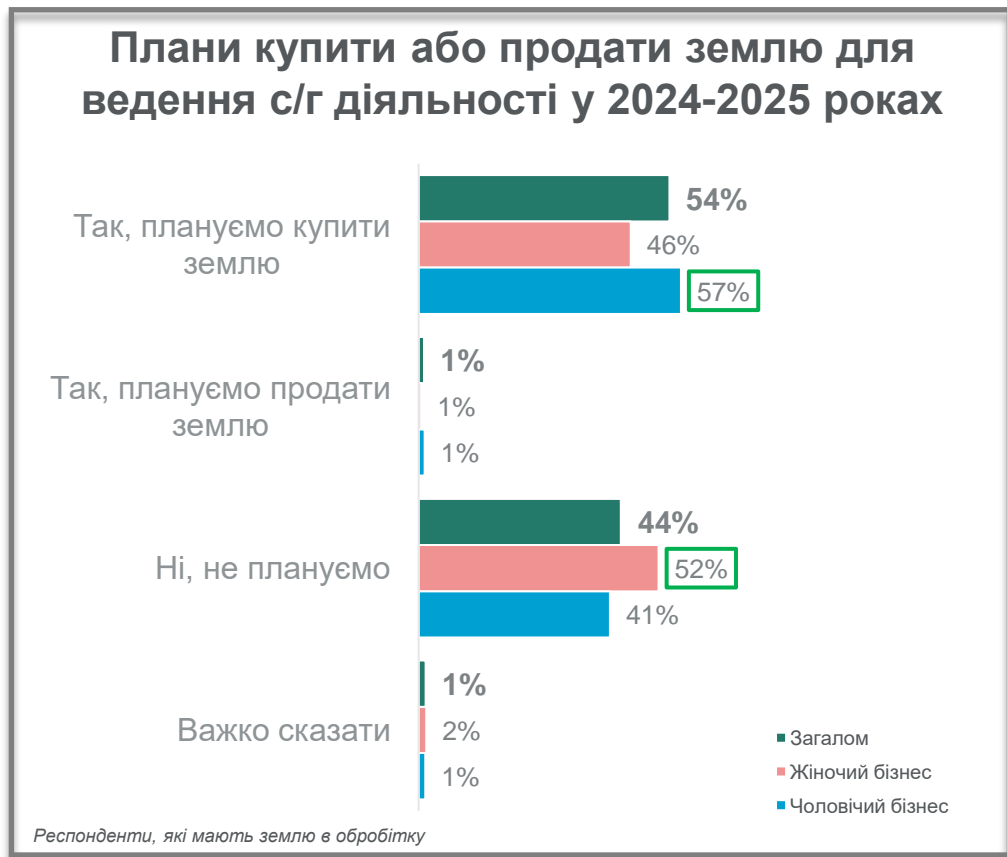
База: загалом n=724; близькі до зони ведення бойових дій n=254; велись бойові дії n=58; війна прямо не вплинула n=412

А39. З 1 липня 2021 року в Україні було дозволено купівлю-продаж сільськогосподарської землі. Чи скористались Ви можливістю купівлі-продажу сільськогосподарської землі?

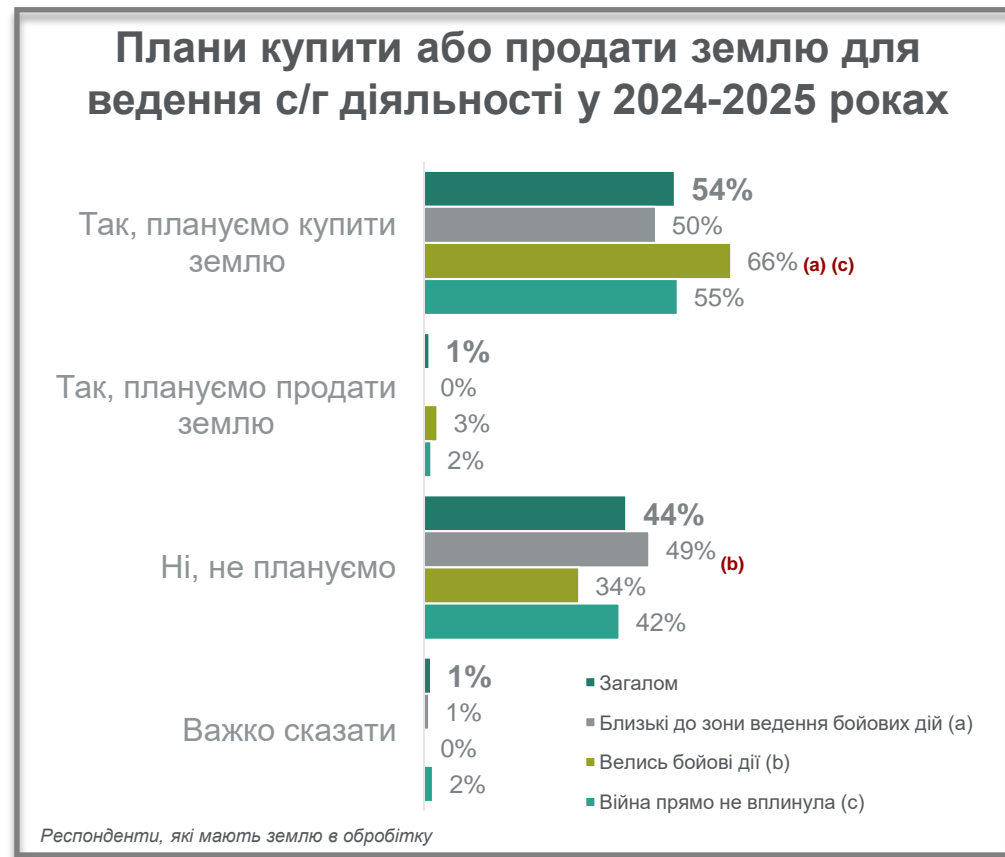
Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (а) (b) (с) Значимо вище на рівні 90% між групами

Половина (54%) агробізнесів, які ведуть обробіток землі, планують купити землю у найближчі 1-2 роки. Продати землю планують лише 1% агробізнесів

Чоловіки є більше схильні до купівлі землі, ніж жінки.

База: загалом n=724; жіночий бізнес n=167; чоловічий бізнес n=557

База: загалом n=724; близькі до зони ведення бойових дій n=254; велись бойові дії n=58; війна прямо не вплинула n=412

A40. Чи плануєте Ви або власники Вашого підприємства купити або продати землю для ведення сільськогосподарської діяльності у 2024-2025 роках?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

Використання і зацікавленість у професійних послугах

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Агробізнеси активно використовують послуги сторонніх професійних організацій: 81% опитаних агробізнесів звертались за послугами або консультаціями до сторонніх організацій

Найчастіше агробізнеси звертались до сторонніх організацій для проведення лабораторних аналізів, отримання консультацій з агрономії та юридичних консультацій. Жіночі бізнеси відносно частіше, ніж чоловічі бізнеси, потребували лабораторних послуг, юридичних консультацій, консультацій щодо управлінського і фінансового обліку, налагодження збуту, технології переробки

Послуги, які замовляли у сторонніх спеціалізованих організацій (ТОП 10)

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Організації, які надавали ці послуги

Респонденти, які замовляли послуги у сторонніх спеціалізованих організаціях у 2023-2024 роках

База: загалом n=661; жіночий бізнес n=161; чоловічий бізнес n=500

A21. У 2023-2024 роках які з цих послуг Ви замовляли у сторонніх спеціалізованих організацій? A22. Які організації надавали Вам ці послуги?

   Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками

Агробізнеси висловлюють найбільшу зацікавленість у консультаціях і послугах з технології: аналіз ґрунту, консультації з агрономії, лабораторні аналізи

Водночас жіночі бізнеси є більше зацікавлені, ніж чоловічі бізнеси, в отриманні консультацій щодо управління підприємством.

Для жіночих бізнесів відносно більш затребуваними є юридичні консультації, навчання для персоналу, консультації по збуту продукції, щодо управлінського та фінансового обліку, а також підтримка у сертифікації продукції.

Які послуги хотіли б отримувати (ТОП 10)

База: загалом n=813; жіночий бізнес n=199; чоловічий бізнес n=614

Які послуги хотіли б отримувати (ТОП 10)

База: загалом n=813; близькі до зони ведення бойових дій n=277; велись бойові дії n=77; війна прямо не вплинула n=459
A23. Якби у Вас була можливість і не було б грошових або інших обмежень, які послуги Ви б хотіли отримувати?

Значимо вище на рівні 90% між жінками та чоловіками / (a) (b) (c) Значимо вище на рівні 90% між групами

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)

Особливості агробізнесів, де
власниками або керівниками є
жінки, молодь, ветерани,
внутрішньо переміщені особи та
люди з інвалідністю
(результати глибинних інтерв'ю)

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Залучення до аграрного бізнесу

- ✓ **Залучення до аграрного бізнесу, незалежно від профілю цільової групи, відбувається за трьома умовними сценаріями:** «органічний», «вимушений» та «новаторський»
- ✓ На рівні тенденцій, **«органічний» та «вимушений»** шляхи зазвичай пов'язані з виробництвом с/г продукції, тоді як **«новаторський»** часто з переробкою та/або використанням принципово нових технологій, підходів до традиційних процесів.
- ✓ **Більшість учасників дослідження розпочали бізнес до повномасштабної війни.** Лише для окремих з них (серед ветеранів та ВПО) війна стала поштовхом для переходу/залучення до агробізнесу. Стимулами почати бізнес у аграрній галузі є:
  - *Для ветеранів* - бажання «чогось значущого, глобального» та адаптація демобілізованих військових до мирного життя
  - *Для ВПО* - релокація, пошук нової зайнятості, відсутність роботи як у місті релокації, так й після повернення до рідного місця проживання

Фактори мотивації для роботи у аграрній галузі

Представники цільових груп мають як спільні мотивуючі фактори (серед яких найважливішими є любов до справи, сприйняття важливості своєї праці), так й специфічні для окремих груп

СПІЛЬНІ ФАКТОРИ МОТИВАЦІЇ

- ✓ **Любов** до землі, до своєї справи
- ✓ **Важливість справи;** потреба у продукті, що виробляється
- ✓ **Потреба забезпечення** родини, дітей

ВЕТЕРАНИ

- ✓ Робота на себе, відчуття самостійності рішень, управління власним життям
- ✓ Випробовування себе
- ✓ Допомога у адаптації військових
- ✓ Наявність сил, потреба рухатися далі
- ✓ Прагнення унікальності власного бізнесу

ЖІНКИ

- ✓ Надія на краще
- ✓ Бажання отримання прибутку

ВПО

- ✓ Інтерес до аграрної діяльності (спостереження за життям, природою)

МОЛОДЬ

- ✓ Експерименти, випробування чогось нового
- ✓ Масштабування
- ✓ Доступність продукції широкому колу населення, у різних містах країни

 В першу чергу це сама праця цікава. Мені подобається працювати в цій сфері. Другу – коли культура росте, розвивається, за нею спостерігаєш – на душі радість. Але є і розчарування. Радість - коли, допустимо, все прекрасно розвивається, коли дощі пройшли, ти задоволений. А коли в цей рік була засуха, то ти і недовольний. У нас специфіка роботи ця така (Молодь, Дніпропетровська обл.)

Причини розчарувань

Серед факторів, що викликають незадоволення фермерів, **значно більше спільного ніж специфічного в залежності від групи. Найважливішими виступають** несприятливі умови для бізнесу в країні, включаючи загальну невизначеність та несприятливу політику держави стосовно малого бізнесу. На рівні тенденцій, ветерани особливо гостро сприймають несправедливість/непривабливість загальних умов ведення бізнесу в країні

- ✓ **Повномасштабна війна, що триває**
- ✓ **Політика відносно аграрного сектору**
  - Відсутність підтримки з боку держави
  - Непривабливі умови кредитування у галузі
- ✓ **Ставлення до малого бізнесу в цілому**
  - Зростання податків
  - Корупція
  - Обмежені можливості для представників малого бізнесу у захисті власних прав
- ✓ **Погодні умови**

ВETERАНИ

- ✓ Несправедливі принципи організації оподаткування в країні (наприклад: митці не сплачують податок за отримані гранти, а військові – так)

ЖІНКИ

- ✓ Важка робота з тваринами; неможливість їх залишити навіть на незначний час
- ✓ Вартість обладнання, приміщень, що стримує масштабування/подальший розвиток

ВПО

- ✓ Шлях досягнень через власні помилки (на це витрачається забагато часу)
- ✓ Початок всього з нуля (після релокації)

“ у нас зробиш крок – і тебе вже шукає податкова, ти нічого не заробив – тебе шукає податкова, ти за все повинен платити. Кредитування для аграріїв таке, що тільки влізь туди і будеш винен, як земля колхозу. Ну і який би бізнес в тебе не був, у нас в Україні дуже важко стартанути (Ветеран, Дніпропетровська обл.)

Плани розвитку у 2025 році

Лише окремі учасники дослідження зазначають відсутність конкретних планів щодо змін наступного року. Значна частина представників бізнесу, незалежно від профілю ЦА, **планує подальший розвиток, масштабування**, яке, однак, переважно залежить як від власного прибутку (як джерела інвестицій), так й можливості залучити зовнішнє фінансування

*Ранжовано відповідно до частоти згадувань

Досвід залучення зовнішнього фінансування

Досвід залучення зовнішнього фінансування суттєво варіює в залежності від тривалості функціонування господарства, рівня поінформованості підприємств про наявні програми (переважно, грантові), рівня довіри/ставлення до державних програм підтримки та, певною мірою, від профілю учасників дослідження

ЗАГАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ ПО ЗАЛУЧЕННЮ ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ

- ✓ Частина господарств, незалежно від профілю, **ніколи не залучала зовнішнього фінансування** та надає перевагу виключно власним ресурсам та/або фінансовій допомозі близького оточення
- ✓ **Додатковим бар'єром** до залучення зовнішнього фінансування наразі є непередбачуваність ситуації в країні, зниження рентабельності виробництва та побоювання неможливості повернення залучених коштів

ВЕТЕРАНИ

Ветерани є менш поінформованими про грантові недержавні програми, з одного боку, а з іншого — мають високий рівень недовіри до державного фінансування (як на рівні грантових програм, так і програм кредитуванні). Цей факт є бар'єром залучення ними зовнішнього фінансування, у тому числі, у найближчій перспективі

- ✓ **Додатковим бар'єром** для ветеранів, що продовжують службу у лавах ЗСУ, є непередбачуваність ситуації на фронті та їх особистої долі; небажання перекладати повернення коштів на близьких

ФЕРМЕРИ – «НОВАЧКИ»

Фермери, що відкрили/оформили бізнес протягом останніх 1-2 років більше поінформовані та більш активно користуються можливостями грантової державної та недержавної підтримки через обмежені можливості банківського кредитування для бізнесів на старті

ЖІНКИ, МОЛОДЬ, ВПО

Жінки, молодь, ВПО найбільш активні у пошуку різноманітних джерел фінансування. Мають досвід залучення як кредитних коштів, так й державних/недержавних грантів.

На рівні тенденцій. Жінки, що пройшли навчання за програмою Дія.Бізнес «Відважна», є найбільш поінформованою та мотивованою групою з точки зору пошуку та залучення грантового фінансування для розвитку

Очікувані форми підтримки

- ✓ **Фінансова підтримка є найбільш очікуваною** та суттєвою формою допомоги за оцінками представників бізнесу. При цьому, окремі учасники дослідження зазначають більшу привабливість отримання обладнання на різних умовах (з правом викупу, за мінімальний кошт, у подарунок)
- ✓ **Навчання та консультативна допомога** сприймаються по-різному:
  - *Більша частина* очікує навчання та консультацій у широкому спектрі питань, що стосуються як суто технологій, так й розвитку бізнесу, управління, маркетингу, тощо.
  - *Проте для деяких фермерів* ці форми підтримки неактуальні через власний тривалий досвід у галузі, впевненість у власній експертності у своєму бізнесі, постійне самостійне навчання, співпрацю з аграрними навчальним закладами.
  - *Окремі фермери* наголошують, що корисним форматом навчання є обмін досвідом з іноземними колегами.
- ✓ *Окремі учасники дослідження* зазначають потреби у допомозі щодо **зберігання, логістики, збуту** – всі вони пов'язані з побудовою власних потужностей, купівлею обладнання задля незалежності власного бізнесу від зовнішніх умов та обставин
- ✓ **Допомога в організації меліорації** є найменш очікуваною. Лише одна з учасників дослідження виявила зацікавленість у можливості

Очікування щодо грантової підтримки

Великі очікування від грантів і міжнародної допомоги, що втім, не мають перетворюватися на залежність. Організаціям, що допомагають в доступі до грантової допомоги, варто буди обережними із рекламою «легких грошей», які 1) зазвичай такими не є 2) покликані допомогти підприємству вийти на новий рівень, але можуть зашкодити загальному розвитку бізнесу, якщо збивають підприємство із продуманого стратегічного курсу розвитку.

ОЧІКУВАНІ НАПРЯМКИ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ

Незалежно від профілю ЦА

- ✓ Придбання техніки, обладнання
- ✓ Створення умов зберігання
- ✓ Побудова теплиць
- ✓ Впровадження альтернативних технологій енергозабезпечення

Тажо є гранти на теплиці, але допомогло б, якби були більш довершені умови. Тому що на сьогоднішній день там нецікаві умови... на теплицю в 0,4 га можна отримати максимум 2 млн. З таким успіхом можна побудувати чергове сезонне фуфло, яке не буде працювати цілий рік. А добра якісна технологічна теплиця на 4000 квадратних метрів буде коштувати стільки грошей, що цей грант перетворюється лише на приємний маленький бонус

НАЯВНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ

На рівні поодиноких згадувань серед представників різних ЦА

ВПО

- ✓ **Більша звичність, зрозумілість, очікування державної допомоги:** кредитування під пільговий %, виплати на га/одиницю поголів'я; допомога посівним матеріалом, паливом

Молодь, ВПО

- ✓ Розповсюдженість грантів **на невеликі суми**, що не задовольняють потреби впровадження технологічних рішень, масштабних змін

Напрямки навчання та консультаційних послуг

- ✓ **Податкове законодавство, юридична справа**
- ✓ **Менеджмент:** управління персоналом, бізнес-процесами
- ✓ **Маркетингові питання** (без уточнень)

- ✓ **Питання вирощування:**
  - Застосування добрив; строки, фази внесення
  - Застосування гербіцидів
  - Нові види насіння
  - Технології збільшення врожаю
  - Технології у тепличному господарстві

- ✓ **Тваринництво:** логістика кормів
- ✓ **Технології виробництва** (напр., безглютенова продукція)
- ✓ **Робота з високотехнологічним обладнанням, технікою** (навчання для персоналу)

НАВЧАННЯ

- ✓ **Юридичні:** вирішення земельних питань, коректного оформлення документів для отримання землі
- ✓ **Бухгалтерські:** звітність, податки
- ✓ **Маркетинг** (без уточнень)
- ✓ **Менеджмент**
  - Загальні питання ведення бізнесу
  - Експорт: вихід на європейський ринок (питання сертифікації, документального оформлення)
- ✓ **Переважно у групі ВПО. Підготовка грантових пропозицій:** різновиди програм, їх пошук, нюанси підготовки пропозиції для отримання позитивного результату
- ✓ **На рівні поодиноких згадувань, молодь. Якісний аналіз ґрунтів** (попри наявність великої кількості лабораторій, всі вони дають різні результати)

КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ

Напрямки допомоги у зберіганні, логістиці та збуті

- ✓ Бджільництво **Обладнання для викачки меду та його зберігання**
- ✓ Виробництво м'ясо-молочної продукції. **Власний спеціалізований холодильний агрегат**
- ✓ Виробництво безглютенової продукції. **Організація доставки готової продукції в інші міста за малих строків її придатності**

ЗБЕРІГАННЯ Й ЛОГІСТИКА

- ✓ **Створення сайту** (у т.ч. для збору замовлень)
- ✓ **Організація роботи у соцмережах:** алгоритми, скрипти, принципи роботи
- ✓ **Робота з мережами супермаркетів:** принципи роботи, вибір договорів

ЗБУТ

ВИСНОВКИ

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)

Висновки

Сільські жінки:

Стикаються з браком робочих місць для жінок у сільській місцевості.

Сільські жінки переважно працюють у галузях освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури.

Частка жінок, зайнятих у сільському господарстві, є невеликою, переважно на посадах у бухгалтерському і фінансовому обліку.

Ставлення до залучення жінок на професії, пов'язані з сільськогосподарською технікою, є стриманим. Лише 11% сільських жінок розглядає для себе такий варіант.

Натомість можливістю для жінок є професія агронома. Більший відсоток жінок вважає, що ця професія є способом для самореалізації жінок, ніж професії безпосередньо пов'язані з технікою. Водночас на даний момент на позиціях агрономів, особливо великих сільськогосподарських підприємств, переважають чоловіки.

Іншою можливістю є залучення жінок до роботи або бізнесу у сфері переробки сільськогосподарської продукції.

Жінки в агробізнесі:

Жінки в агробізнесі більшою мірою представлені на підприємствах переробки.

Порівняно до чоловічих бізнесів, жіночі бізнеси є більше обережні у масштабуванні. Жіночі бізнеси обирають більш зважену стратегію з уникненням залучення кредитних коштів.

Пріоритетом для жіночих бізнесів є покращення якості продукції та організації збуту.

Жінки в агробізнесі мають виражену потребу у юридичних та управлінських консультаціях, зокрема у консультаціях щодо збуту.

Гранти є можливістю для жінок придбати обладнання або замовити консультаційні послуги.

Ключові інформанти рекомендують, щоб після отримання гранту жінки в агробізнесі також отримували менторську підтримку у процесі використання гранту і розбудови бізнесу.

Висновки

Молодь до 29 років:

Головним шляхом економічної інтеграції для молоді є отримання роботи за наймом для того, щоб набути досвіду та навичок роботи в аграрному секторі.

Агробізнеси є найбільш відкритому до залучення молоді, хоча стикаються з тим, що молодь складно утримувати.

Молодь схильна змінювати роботу, щоб знайти кращі умови, а також схильна до пошуку роботи у містах.

Водночас невелика частка молоді знаходить себе у бізнесі. Це може бути бізнес разом з батьками, де молодь перебирає на себе керівні функції, або початок нового бізнесу.

Ключовий інформант з питань молоді рекомендує підтримувати бізнеси людей у віці 30-40 років. До 29 років молодь шукає шляхи самореалізації, а після 30 років розпочинає їх втілювати, зокрема через початок бізнесу.

Ветерани:

Ветерани війни є орієнтовані на створення власної справи.

Це дає їм відчуття автономності / незалежності.

Ветерани, які до війни працювали в аграрному бізнесі, переважно сконцентровані у традиційних чоловічих бізнесах у сфері вирощування зернових та олійних.

Водночас частина ветеранів, які прагнуть почати бізнес з нуля, можуть розглядати варіанти бізнесів у переробці або вирощуванні нішевих культур.

Формами підтримки для ветеранського бізнесу можуть бути гранти, кредитування.

Висновки

Внутрішньо переміщені особи

Серед ВПО переважають жінки з дітьми.

ВПО є незадоволені життям у сільській місцевості і прагнуть переїхати у місто.

Головні мотиви незадоволеності – брак робочих місць та доступу до медичних послуг.

Водночас окремі ВПО знаходять себе у агробізнесі, переважно у переробці або нетрадиційних видах сільського господарства.

У багатьох випадках ВПО розпочинають бізнес з нуля.

Серед бізнесів ВПО відносно більша кількість жіночих бізнесів.

Форми підтримки ВПО мають враховувати той факт, що дуже часто це бізнес з нуля. Це передбачає комбінацію фінансової підтримки та консультаційної і менторської підтримки.

Люди з інвалідністю:

Агробізнеси відкриті до найму людей з інвалідністю, які мають можливість працювати.

Проте агробізнеси мають невисоку готовність облаштовувати спеціальні робочі місця для осіб з інвалідністю. Хоча бізнесам відомо про державну програму компенсації на облаштування робочих місць для людей з інвалідністю, агробізнеси не схильні користуватися цією програмою.

Серед опитаних людей з інвалідністю у сільській місцевості 28% працюють за наймом, 10% ведуть власний бізнес, 13% - активно шукають роботу.

26% людей з інвалідністю не працюють через стан здоров'я.

Згідно з ключовими інформантами ведення підсобного господарства є важливою формою діяльності для людей з інвалідністю. За даними опитування сільських мешканців 27% людей з інвалідністю ведуть домашнє господарство і 18% працюють у підсобному господарстві.

Дякуємо за
увагу

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО
РОЗВИТКУ (АГРО)